

Mladen OLJAČA

PRETKONGRESNE TEME

Sećanja na 29 novembar

Evo nas pred Petim kongresom Saveza književnika. Prvi je održan 1946, u Beogradu. Drugi 1949, u Zagrebu. Treći 1952, u Ljubljani. Četvrti 1955, u Ohridu. Peti kongres biće održan u Beogradu, 25 novembra ove godine. I šta da kažemo tom prilikom?

Kakve nas teme čekaju danas? Od kongresa, ma kako revolucionaran bio, ne možemo da očekujemo poeme i romane. Njih stvaraju pisci u svojim radnim sobama (ili kuhinjama, ako još nemaju radne sobe). Mislim da i danas, sa još više argumenata, možemo da se osvrnemo na pređeni put naše književne reči. Kakav je bio taj put? Šta je našoj umetnosti donela borba mišljenja? Je li naša književnost napredovala ili nazadovala? I Jugoslavije, u ime čitavog našeg književnog društva, odriče mo-

zaštite. Umetnosti prete pokušaji vraćanja na monopol. Neke naše književne grupacije, ili tačnije rečeno, neki naši savremeni pisci, koji sebe smatraju vatreanim pobornicima slobode stvaralaštva, uskojru braneći pozicije svoga književnog tabora ili svoje lične pozicije, ustvari se pretvaraju u borcu za povratak monopola u umetnost. Opređeljujući se za ovaj ili onaj umetnički izraz, oni su skloni da svakom drugom izrazu preseku koren i prepreče put, i to ponekad čine veoma uporno, veoma zaslepljeno, veoma tvrdoglavno i veoma neloyalno. Tako se nalazimo, (ili: tako se ove grupacije ili ovi pisci nalaze), u apsurdnom položaju. Program Saveza komunista Jugoslavije, u ime čitavog našeg socijalističkog društva, odriče mo-

nopol u umetnosti, a neki pisci sami žele da ga vrata. Mislim da to dolazi otuda što takvi pisci ne veruju dovoljno u sveobuhvatnost onih književnih formula kojima voljno robuju, pa ih drugima žele da nametnu na veštački način, rekao bih čak administrativnim putem, potvrđujući tako da iz njih još nisu iščile neka stara shvatanja, davno prevaziđena, davno osuđena, davno u našoj zemlji odbačena. Ali takvih shvatanja ima i biće ih, a ovaj naš kongres, svakako, moraće da im se suprotstavi, u ime one stvaralačke klime koja se u našoj socijalističkoj zemlji tako plodonosno rascvetava...

Umetničku slobodu, koja nam je obezbeđena, ne želimo da zamenimo ni za kakve formule o preimućstvima ovoga ili onoga stvaralačkog

izraza, a onaj ko misli slobodarski, neće takve formule nikad drugome ni nametati, jer je samo stvaralačka sloboda mogla da dovede do burnog razvoja naše savremene književnosti. Taj razvoj je vidljivo ubedljiv. On se ogleda u sve senziibilnijim poetskim ostvarenjima, u podmlađivanju naše književne kritike, u obnovi naše savremene drame i, naročito, u procvatu našeg savremenog romana.

Peti kongres je tu...

Razgovaraćemo o mnogočemu. Sem ostalog, biraćemo i novu Upravu Saveza književnika Jugoslavije. Mladih pisaca sve je više, i oni dolaze neprestano, a među starijima je sve manje onih koji se lako podmlađuju. Pozajmimo im, i ovog puta, delić svoje mladosti...

JAJCE

DELEGATI ZA PETI KONGRES SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

Uoči Kongresa Saveza književnika, republička udruženja su izabrala svoje delegate koji će, pored članova Uprave i Nadzornog odbora učestvovati u radu V Kongresa Saveza književnika Jugoslavije.

Članovi Savezne uprave su: iz Srbije — Ivo Andrić, Milan Bogdanović, Aleksandar Vučo, Dušan Kostić, Veljko Petrović, Marko Ristić; iz Hrvatske — Miroslav Krleža, Mirko Božić, Vjekoslav Kaleb, Marijan Matković; iz Slovenije — Josip Vidmar, Juš Kozak, Ivan Potrč; iz Bosne i Hercegovine — Camil Sijarić; iz Makedonije — Slavko Janevski.

Članovi Nadzornog odbora: Branko Čopić (Srbija), Novak Simić (Hrvatska), Drago Šega (Slovenija).

Pravo učešća na Kongresu automatski imaju predsednici i sekretari republičkih udruženja i to: iz Srbije — Tanasije Mladenović i Duža Radović; iz Hrvatske — Ivan Dončević i Fadil Hadžić; iz Slovenije — Beno Zupanić i Mitja Mejak; iz Bosne i Hercegovine — Hamza Humo i Vladimir Cerkez; iz Makedonije — Dmatar Mitrev i Mateja Matevski; iz Crne Gore — Čedo Vuković i Sreten Asanović.

Delegati su: iz Srbije — Stevan Raičković, Miloš Đurić, Mihailo Lalić, Desimir Blagojević, Dušan Baranin, Milorad Panić-Surep, Velibor Gligorić, Stevan Jakovljević, Čedomir Minde-rov, Mladen Oljača, Slavko Vukosavljević, Desanka Maksimović, Nikola Drenovac, Slobodan Džunić, Velimir Lukić, Dušan Miličić, Prevljak Palavestra, Čedomir Braš-tnac, Marijan Jurković, Erich Koš, Božidar Timotijević, Milan Đoković, Đuro Cavela, Dušan Matić, Branko Miljković, Miliivoje Pero-rov, Slobodan Galogaža, Hugo Vikić, Slobodan Nedić, Eli Finčić, iz Vojvodine — Mladen Leskovac, Mihajl Majtenji, Borislav Mihajlo-vić i Janoš Herceg.

iz Hrvatske — Dobriša Cesarić, Marin Franičević, Vojin Jelić, Nikola Miličević, Vlatko Pavletić,

Vladimir Popović, Josip Pupačić, Ervin Šinko, Grigor Vitez, Slobodan Novak, Vladan Desnica, Jure Kaštelan, Jure Franičević, Gustav Krklec, Ranko Marinković, Šime Vučetić, Miroslav Mader, Joža Horvat, Stanislav Šimić, Augustin Stipčević, Dragutin Tadijanović, Živko Jeličić, Irena Vrkljan, Vesna Parun, Slavko Mihalić, Osvaldo Ramu.

iz Slovenije — Erhan Albreht, France Bevk, Matej Bor, Drago Drušković (Arih Rok), Anton Ingo-lič, Filip Kumbatović-Kalan, Jože Kastelic, Vladimir Kavčič, Mile Klopčič, France Koblar, Ignac Koprivec, Kajetan Kovič, Miško Kranjec, Bratko Kreft, Petar Levce, Janez Menart, Ivan Minatti, Tone Pavček, Ela Peroči, Dušan Pirje-

vec, Branko Rudolf, Tone Seliškar, Ciril Zlobec.

iz Bosne i Hercegovine — Boško Novaković, Ahmet Hromadžić, Dušan Đurović, Stevan Bulajić, Zaim Topčić, Risto Trifković, Aleksa Mikić, Borivoje Jevtić.

iz Makedonije — Blaže Koneski, Ivan Točko, Dimitar Solev, Gane Todorovski, Aco Šopov, Pezo Murteza, Srbo Ivanovski, Boris Bojadžiski, Vasil Iljoski.

iz Crne Gore — Sreten Perović, Marko Donović, Milo Kralj.

Pored članova Uprave, Nadzornog odbora, predsednika i sekretara republičkih udruženja i delegata, Kongresu će prisustvovati i posmatrači iz svih republika.

MALI ESEJ

NEKOLIKO DNEVNIH UTISAKA

Izgleda da je poslednja godina definitivno potvrdila postojanje jednog sasvim novog književnog naraštaja od koga se s jedne strane očekuje mnogo, dok još se s druge poriče svaki dublji sadržaj. Čuo sam skoro da je jedan naš eminentni kritičar ignorisao čitavu jednu grupu mladih pisaca kojima je upravo on otvorio vrata književnosti, nazivajući ih praznim, artifičijelnim mladićima koji su samo pismeni i ništa više. Kad već čovek stekne lošu naviku da pripada nekakvoj generaciji, on onda neizbežno povezuje jednim delom svoju sudbinu s njenom sudbinom. I što je još gore, pokušava ponekad da je brani od napada iako mu nije jasno šta u tom trenutku podržava, zašto to čini i ko će te usluge koristiti. Ali kad već postoji jedna generacija u glavama mnogih ljudi čije oko budno prati literaturu, onda nek joj se prizna u prvom redu pravo da utiče na izvesna umetnička kretanja, nek joj se pruži šansa da se slobodno estetski formira i opredeli.

Ja ne verujem u generaciju, već verujem u ličnosti, u sasvim mlade ličnosti čija imena nalazim često ispod stihova i tekstova koji stoje na veoma visokom umetničkom nivou. Hteli neki ili ne, ti mladi ljudi nose jedan viši stepen emancipacije, kako stvaralačke, tako i idejne, i njihovo konačno realizovanje daće, po mom mišljenju, evropske umetničke rezultate. Ne bi želeo da time kažem kako će tek oni dati umetnost dostojnu tako visokog respekta (mi je imamo u delima naših starih pisaca, ona se nalazi u ostvarenjima naših savremenih književnika) već u prvom redu da skrenem pažnju onih koji su pozvani da rastu s jednom generacijom kao njeni tumači i ideolozi. Takvih kritičara još nema, što ne znači da ih u ovoj generaciji nema uopšte, i što ne znači da se oni neće vrlo uskoro pojaviti. Uostalom svako vreme je za kritičara pravo vreme. Dokaz da jednu generaciju potpuno može da oseti samo njen kritičar je današnja situacija gde malo stariji i malo postraniji kritičari ne osećaju potpuno ni ritam ni dušu novog književnog naraštaja.

Svi ti mladi ljudi, koje sam malo pre pomenuo, još uvek traže, teško se odlučuju da se definitivno odrede prema životu, sunnjaju, ali ne prestaju da idu napred. Postoji u ovoj, našoj generaciji i mladih pisaca koji su skloni špekulacijama, poltrone-riji, nejkiji su da budu sami, nezavisni, smeli i luckasti. Dok se za celu generaciju može reći da je previše racionalna, isuviše gladna života i običnih zadovoljstava, da se teško odlučuje na odri-caoje a još teže na rizik. Iznosim ove zamerke, uopštene i trenutne, ne da bih njima diskreditovao svoje drugove, već atmosferu u kojoj su se formirali i pružali na čistim dlanovima prva zrna svoje umetnosti. Bilo je, a ima još, kod nas, u tom odnosu mladi — stari, svega i svačega. Najbolje je mnogo toga da se zaboravi u korist iskustva da svaka prava žrtva, svaki napor po zakonu jedne ravnoteže nezavisne od ljudske volje, donosi odgovarajuću nagradu ranije ili kasnije.

Jedan mlad pisac pre godinu-dve dana nazvao je sve mlade pisce kukavicama. Njegov napis je glasio: „Mladi pisci su kukavice!“ Neposredno posle toga očekivao sam da ovaj mladi umetnik pokaže u čemu je kukavičluk njegovih vršnjaka i njegova sopstvena u prvom redu, ali je to očekanje bilo uzaludno. Ja sam sklon da verujem da je posredi bila njegova lična zabluda, on je prebacio krivicu na one koji nisu bili krivi ni za svoje ponašanje ni za svoje prve, možda, neodlučne i promišljene poteze pri stupanju pred književnu javnost.

Možda će ovakve istine ili slične ovim, manje ili više, interesovati i pretstojeće diskutante koji se budu javili za reč na Kongresu književnika Jugoslavije. Svi mladi ljudi očekuju da će na Kongresu biti prisutni i njihovi problemi, da će kongresnu atmosferu dopuniti osećanja i pitanja jednog novog književnog naraštaja. Da li će razgovor o njima biti uspešan ili ne neće zavisiti samo od mladih, već i od onih koji treba da im poklone svoje poverenje.

Žika LAZIĆ

Za veliku djecu

— Sunce je crno — reče car.
— Gle, sunce je crno — rekoše dvorjani —
Sunce je crno kao gar!

— Proljeće više neće doći — reče car.
— Proljeće više neće doći — rekoše dvorjani —
Prirodna stvar!

— Ne postoji više vrijeme — reče car.
— Ne postoji više vrijeme — rekoše dvorjani —
Više nitko neće biti star!

I jednog dana umre car.
— Njegova smrt je natprirodna stvar! — rekoše dvorjani —
Jer više nema smrti, rekao je car.

Grigor VITEZ

Nestavak na 2 strani

Nismo mi podmladeni mrtvaci

ILI SKICA ZA JEDAN MALI RAZGOVOR O SETI

ANKETA KNJIŽEVNIH NOVINA

BOŽO BULATOVIĆ

(Cetinje):

1) Duboki smisao onoga što je Program SKJ donio na planu književnosti i umjetnosti nije u kakvim novim postavkama koje ima da vrijede od trenutka njegova sastavljanja, već upravo u jednom, tako da kažem — programskom stavu, da se ništa ne „postavlja“ ili „određuje“ kao norma, nego da se samo ozakoni jedna plodotvorna praksa, da se teorijski formulise nešto što je već bilo i dobilo svoje pravo građanstva. Naša književnost, prema tome, ne doživljava, u svjetlu Programa, nikakve zaokrete u jednom ili drugom pravcu — ona jedino dobija sa najviše društvene kule svjetlosti pokazatelj dosadašnjeg kretanja. Program je, dakle, dao svoj pristanak na ono što je kod nas u književnosti i dosad značilo širinu, demokratičnost, vitalitet i pravo i obavezu na istraživanje novih puteva umjetničkog oblikovanja vremena i prostora. To je ono što našeg pisca mora uzbuđivati i pobuđivati, jer je to garancija da se nastavlja jedan proces koji je započeo nedavno, a tako široko i prisno prihvaćen od najvećeg dijela književnih poslanika.

Mislim da smo došli do tačke sa koje se asocira problem „sloboda stvaralaštva“, pa želim da opublikujem svoje mišljenje da se ta sloboda ne može shvatiti ni šire ni dublje, ni desno ni lijevo, sem u okviru piščeva pripadnosti štva narodu i njegovom kretanju ka odgovarajućim društvenopolitičkim idealima. Tražiti slobodu van toga okvira znači osuditi sebe na otpadništvo od zavičajnih realija bez kojih se može zamisliti svako djelovanje, ali književno nikom slučaju.

Prema tome, stvaralačka aktivnost naših pisaca može samo da dobije u impulsivnom kretanju ka novim formama i kvalitetima, ka raznoobraznosti i književnoj demokratiji koja dozvoljava da cvjetaju svi cvjetovi ali pretpostavlja, sasvim logično, da, sami od sebe, izmuru oni sa tuđim bojama i nepodnošljivim mirisima.

2. Savez književnika kao stalna organizacija pisaca može u jednom takvom kontekstu samo da postepeno i u adekvatnim mjerama i formama saobraćava svoju djelatnost sa razvitkom naše literature. U tom smislu nije pravo preudicirati ono što će najavljeni referat pružiti Kongresu kao povod za diskusije i zaključke, ali naglašavam da ne bi bilo dobro ako bi na tom skupu prevladale tendencije izumiranja Saveza i udruženja u ime divljih plodova književničkih osamljenosti i grupisanja po šuračko-zetovskoj liniji.

Bolje je imati i jedan ovakav Savez nego totalan vakuum. Jer — on niti pomaže niti odmaže da neko postane pisac.

BRANKO MILJKOVIĆ (Beograd):

1) Program SKJ, svojim pravilnim stavom prema razvoju naše književnosti u periodu od 1948 godine naovamo, svakako doprinosi njenom daljem još bržem razvitku. Priznanjem potpune umjetničke slobode individualnog stvaralaštva priznato je našoj književnosti ono što je ona izvojevala u borbi protiv dogmatičkog soc. realizma. Osloboditi književnost od pragmatizma, znači pružiti umetnosti punu meru tje same. Do ovakvih gledanja na književnost nije se došlo nikakvim revizionističkim skretanjima, već pravilnim sprovođenjem marksističke misli i u oblasti književnog stvaralaštva. U Programu je naglašena misao da socijalističkom društvu odgovara jedino jedna smela i nova, što će reći moderna, literatura, koja istražuje suštinu sveta i čoveka. U toj smelosti da se traži i pronade novo i jeste smisao istinske slobode književnog stvaranja. Dozvoljeni su razni stilovi, pravci, škole. U okviru tih zadržanih sloboda književnik može svoju aktivnost najbolje manifestovati ako stalno poštiže tu zadržanu slobodu, tj. ako stvarno i stvaralački iskoristi slobodu koja je sadržajna a ne apstraktna. Ne zloupotrebiti slobodu, ne lišiti je njenog društvenog sadržaja dužnost je književnika.

2) Uloga Saveza književnika u svetlosti Programa jeste pre svega u tome da književnicima omogući što nesmetaniji književni rad i da kao društvena institucija radi na približavanju specifičnih ciljeva književnosti potrebama zajednice u posljednjim instanci. Ovo zblinjenje ne sme da ošteti umetničku slobodu, već treba da je obogati životnim i društvenim sadržajem koji će biti lišen uskih zakodiranih političkih i utilitarističkih tendencija.

MILAN KONJOVIĆ: PORTRET

nuta suncu kao da je ličila na molitvu života. Kroz prazne očne duplje dva vitka cveta u veličini oka prođenula su se kroz te male otvore. Imao sam utisak da me moj mali drug gleda živim očima. Cvetovi su podrhtavali, ispitivali i proveravali moju dušu. Nisam htio da uzberem te sićušne latice cveta, da ne povredim njegov, odnosno moj vid. I šta drugo može da se useli u čoveka nego seta?

Onda za poreklo sete nemojte pitati, jer rat kao zmija otrovnica napravila je гнездо u duši, u rečima. Od ujedea se rana ne može smiriti. Ona kola kroz telo, kola svaki dan, ponavlja svoje maglovito dejstvo, a u očajanju nas skoro ništa ne pošteduje. Pa ni bolest koja je u svojoj oholoj mahovitosti sišla na kopno svakog našeg trenutka. Rat nas je bez pristanka i bez prestanka okovao neizvesnostima po sanatorijumima, nas od 12 godina, u ratu.

(Odlomak iz dnevnika)
Zarko DJUROVIĆ

Tišina bez tišine

Ne čudite se tome što smo na bolničkom prozoru i što bismo hteli češće da potvrdujemo prisustvo vazduha. Naša samoća nije romantična vrtoglavica, a nije ni oduševljenje politirano lažnim besedama. Bezimo u sebe, u maglu ponora — a rat sa sekirom u ruci preti li preti. Bolesni smo priznajem, — čujemo čak i refren kiše o sanatorijumska okna: tik-tak, tik-tak, a mi se — eto — prisećamo mnogo čega, prisećamo se rata. Daktiloskopski se ocrtao u našoj duši, zarezao u našem pamćenju. Neko nam shvata reč, jer je iz guste šume izašla i sad se penje po priljavoj mansardi odakle sam došao među bele lekarske mantile. Sa čim sam ono došao ovdje? Sa otvorenim žarištem na plućima, čini mi se. Ne znam šta je potrebno pa da nelagodnost u oplođenju između mene i vas nestane. Pokušavao sam hiljadu puta da vam objasnim kako se anatomia na našu rezigniranost ne treba bacati. Očigledno — to se nije moglo razumeti, jer mi smo mladi ljudi, uvredeni ljudi, a neko je uzbuđeno konstatovao da su ti žučni napadi kod nas laž i poza. Tako je nastao nesporazum i sve aluzije koje ste na naš račun napravili, dolazile su kao omalovažavanje. Tako, bogami. Nekad se tu radilo i o solo-instrumentu, a nekad i o čitavom orkestru. Sa dosta žestine „ansambli srečnih duša“ okomljavaju se na našu setu. Majstorija je — dakle — počela i u javnost je prodrila vest da smo prokleti! Diletanti pokazuju svoju učtivost prema sebi, pa nas radi „zdravog“ ukusa i pogrešne instinktivnosti (kakva nepojmljiva predrasuda preuze reč!), dovedoše u situaciju da se nad takvim slučajevima zgranemo.

I kako se sve stvari u životu odvijaju i prepoznaju sa recipročnom analogijom, to smo i mi setni i mladi naučili neke note, ali je taktive optimističkog raspoloženja svirepo skršio rat. Koliko smo imali godina? Jedva da nam je bilo 12, a ratna mrklina u tamnom spletu grozota stavljala je nas mlade i krhke među gruba nepca — tu nas mlala, onespokojavala. Kako je sve to značilo nedeljiv zbir i kako je rečnik puščane sačme bdeo stalno oko lica, onda je i registar naših utisaka postao golem i mutan. Izvinite što se sada, javlja kao retrospekcija. Nije se — verujte — mogao zaboraviti.

Ko uostalom može biti moćan da odredi tačnu stranu srđbe kad je u pitanju rat, kad je on neprestano i ovde i onde sejaio odvratne „ne-stašluke“? Ako se misli da je taj motiv kojeg si ti akceptirao u svom delu baš onaj bitni i onaj dubinski, nisi li — možda — pri tom slični prizor mogao da pronađeš i na drugom rubu zbivanja. I sada se vraćamo sećanjima. Kakvi li tek u tom trenutku izgledamo? Halucinantnost pruža oslonac melodiji, a ona crpe iz dubine srca taman zvuk. Nimalo svečan, odveć pećinasti! A želja? Ona upravo liči na presušeni studenac, jer smo dovedeni u takav položaj da uviđamo kako nam je jedna strana unutrašnjeg bića dostupna i — reklo bi se — jasna, a ona druga da je negde odlepršala, kao da nije sastavni deo naš! To izgleda malo nelogično — đavolski zamršeno, ali kako se rat ne obuzdava u zlu, onda ova moja mala psihološka maksima ne mora biti mistična i ne mora se smatrati preprekom u ljubavi prema čoveku.

Nisam n'ada bio zasićen željom da težim ka nespokojstvu, ali ako se ono uramilo u meni, ja bih, kad to ne bih ispoljavao, činio gnusan prestup. Želim da uspostavim sponu sa dramom čoveka u ratu, da u procesu lirskih kontrastiranja iskažem onaj trenutak gde satana kuje zločin, ali ja opet nisam kriv što me je ta atmosfera napunila bolovi-

ma. Čovek sam i moram se na to osvrnati. Nije iz nas išezlo poverenje prema životu, ali dijalog sa njim mora da nas zaokuplja, bez obzira što se on javlja kadikad u vidu kazne, a nekad u vidu spokojstva. Rat je doneo kazne i ne krivite me što sam pomešan sa njegovom groznicom. Bio sam dete sa plastičnom konturom nemirnosti, ali kako vreme bi sa šlemom na glavi, sa barutom nad vedom, ja se u ozbiljih — nepopravljivo uozbiljih. Nisam tada umeo da branim pravo i vrlinu, nisam tu umeo zbog godina, ali sad braneci setu — branim zapravo mrtve. Moje mrtve drugove. Onog dečaka koji je majusno telo ostavio uz samu obalu Sutjeske i čudio se zbog čega da sale-taju dušmanski kurčumi. Ostao je on kod reke s pogledom na cveće i na školski herbarijum. Naisao sam posle niz godina kraj nemirne reke i video beli dečji kostur. Rana se zasekala na srcu!... Kostur je ležao predamnom: nevino dete kažnjeno smrću. Mala lobanja okre-

Čudne su ove male igre života. Ponekad izgledaju kao titraj nečeg što nema svoju definiciju, ili nešto što se ne može obuhvatiti; neka odbojela pojava čiji obrisi gube se u dalekim horizontima. Ponekad se desi, motriš ih na dlanu, miluješ očima, ispitivaš njihovu funkciju; sve što nose u sebi, što nam daju, i znaš, tu, u tom neznatno opipljivom detljaju postoji i dio našeg života, oblik nečeg konkretnog... a ona vizuelna slika je samo privid unutar nas, u nama samima. Naš nemir koji je zalutao u nepoznate atmosfere, u prostor koji ima svoje nepoznate dimenzije. To je onaj čas dubokog, intuitivnog saznanja koji u nama razarajući jedan sagrađuje drugi objekt. Dakle, tu je taj raspored stvari i događaja, glasovi što su ušli u naš život potpuno slobodno i u njemu sagradili svoj most da mogu bez zapreka prelaziti između plime i oseke, između divju obala, na onu drugu stranu sna.

Ali u nama postoji još nešto što nas izjeda kao rđa, kao kemikalija koja rastvara i neprijateljski nagrizava našu utrobu, a zatim odlazi u svoju postojnost, i znamo: više nismo ono što nekad bijasmo. Samo naše sjene u nama, u izvjesnim trenutcima su stalne i treba ih za nepoznato jutro sačuvati, u našem razboru, među našim kostima, u ovome mesu. Jer preda nama je ovo more toliko iskonsko da ga, uprkos naših napetih čula nismo još nijednom do dna obuhvatili, prodrli u bit njegovoga postojanja. Samo njegove slike živu u našim očima. I ništa više. Slike sa svojim ožiljcima.

I pitam se: tko je taj na njegovoj obali što je tražio tišinu između dva dana i dvije noći? Tko je taj što je pokušao da otkrije njegov tajni život, kad se ta drama još nikad nikome nije rastvorila. Pred nama je spušten zastor i ostadosmo bez razloga, odsutni, začuđeni, pijani kao ljubavnici; mala djeca u igri svetla i tame.

U mojoj glavi dve stvari nikad nisu sigurne: jedna od njih je ona koju gledam, a druga ona je koja mene gleda...

Jedna je: P t i c a
Druga stvar je: V o d a

(Božidar Timotijević)

Užareno podne. Pjesma cvrčaka, i brončano nago tijelo žene. O, to je glas sunca i nasmijana pjesma

mjesečine; to je trenutak upornosti okružen poetskom materijom. Ali gdje su tu tišine, taj prsten bezvučne muzike? Samo tajna koja se prenosi u život, i u vanvremenski prostor iluzija. Neizvjesnost čiju strast uranjamo u ovo more čiji obujam nam je nepoznat. Ova naga žena je samo dekor u prolazi na čiji se bedem penjemo. Jedna divna ljudska inercija. I rekao bi, ništa više.

Pitam svoj trenutak, sve svoje trenutke koji odlaze i dolaze kao vozovi na veliku željezničku stanicu, u kovčac, u paklenu jurnjavu gdje bi mogao pronaći tišinu? Otvorio sam prozor svoga JA, svoje zaprljano ogledalo. Živa na toplomerju popela se do modrog stupa. Negdje tamo u daljinama lom se lančana reakcija. Da li RIJEČ ili nešto iz čega se RIJEČ rađa postoji u toj lančanoj reakciji? Odgovora nema. Spušteno su dimne zavjese; čad i talog smrti i otrova.

Gledam oblik stvari; u život predmeta. Tajno zašto se sporo otkriva? Da li je to varka usred zgusnute tišine? Da, tu je moj osamljeni, zamišljeni čovjek. Izgleda kao ošušeno stablo, nešto što je nekad bilo život. Sada je suha

gola kost, smežurana nepokretna koža.

Čovjek je stajao duboko zamišljen; kao u pustinji. Motrio predaleku nedohvatnost, neku točku koja je bila preblizu. Motrio je s plavim očima u kojima je bilo sna i očaja. Sve je u njemu bilo u kompleksu nerazmrsivog tkiva, u čvorovima koji su čutke stajali u neredu. Kao da je čovjek nekog čekao, nešto što mora doći, pojaviti se u najneposrednijoj blizini. Da li će to biti jutro ili nešto drugo, sporedno je. On je u tišini dna čekao neku drugu tišinu. Izgledao mi je kao srodnik Yoyceovog Leopolda Blooma. Manje emocionalan, manje pokretljiv, znatiželjan, jer ga je život konzervirao, oprezno ga postavio u ono što se ne vidi, ne sluti a ipak postoji.

Za Stjepana su mi rekli da je osebenjak, da u svojim psihološkim preobrazbama raspreda čitavu filozofiju od sna i jave. Invalid je Prvog svjetskog rata kome je poklonio koješta; u ovom Drugom žiklonio svojih sinova. Htio je, vele, da se oslobodi biti postojanja, a odavno mu je pomislao snage, jer mrtve treba zaboraviti, stoga je prema ovom drugom procesu, ovoj čudnoj realizaciji, koju natapa šut-

njom i tišinama, ali bez šutnje i tišine, ostao bezpomoćan. Sam čovjek.

Nebo je bilo bez oblaka. Glasovi kupuća razlijevali su se kao odzvuci srebrna zvuka. More se polagano mreškalo u blagom popodnevnom povjetarcu. Igra sa klavirskim dirkama. Kao da netko, skoro bezčujno svira neku Debussyevu „etudu“, ili neku „sutu“ Maurice Ravela.

Jedan dječak rumen od sunca, plah i ustreptao drži o tankom koncu na metalnoj udici malu, srebrnu ribu koju je tek uhvatio. Hrpa dječaka oko njega se okupila. Veliki događaj djetinjstva. Nezaboravna uspomena vrućeg ljeta...

A onaj Stjepan ostao je ravnodušan prema dječaku i prema tišini. Htio sam, iz njega da izvučem bilo kakav zaključak, neku određenu misao, jednu jedinu riječ.

Šutio je, a razgovor što ga je nosio u sebi, u ovoj tišini bez tišine ja sam vjerovatno tek naslućivao...

Srećko DIANA

Sećanja na 29 novembar

Nastavak sa 1 strane

Vedar je osvanuo 29 novembar. Razbijaju se magle po bosanskim brdima, probija ih sunce. Raspoloženju i pjesmi nema kraja. Delegati zamoreni od puta, probijajući se kroz neprijateljske redove, gažeći snijeg i rijeke, gladujući, u mornu su izgledali, fizički iznureni, ali moralno jaki i gordi. U Jajcu vri kao u košnici. Ljubi se drug sa drugom, prepričavaju jedan drugom borbe i uspehe u svim krajevima. Sve se interesujemo, raspitujemo kad ćemo vidjeti Tita, našeg slavnog komandanta. Upoznajemo se sa svim rukovodiocima. Tu su naši legendarni komandanti, ne znaš koji je od koga proslavljeniji, bolji, hrabriji. Ali svi su skromni, ne hvale se svojim junaštvom, obučeni kao prosti vojnici, bez ikakvih viših znakova koji bi ih odvajali od ostalih vojnika.

U 10 sati prije podne saopštavaju delegatima da dodu kod drugoga Tita. Svi se radujemo, jer jedan veliki broj delegata nije još video Tita. Ulazimo u njegovu radnu sobu, smještenu u jednom ukopu u brdu, koji liči na železnički tunel, jer se jedino u takvim zaklonima moglo čuvati od neprijateljskog bombardovanja. Tito je jednostavno obučen, u sivom vojničkom odijelu, koje je prilično dotrajalo, bez ikakvih vojničkih znakova. Mršav, iscrpen od posla, ali veseo i nasmijan. Prima delegate. Svi se s njim ljubimo, ali gledamo u njega i čekamo njegovu riječ. Pošto smo posjedali, kaže nam Tito: „Znam da ste imali velike napore i teškoće, probijajući se kroz neprijateljske redove, to je bilo teško sve savladati, ali naši borci mogu sve i njima nema prepone na putu. Istorija nam je dodijelila da podnesemo velike teškoće, da damo velike žrtve, da bi doznije generacije, imale bolji i srećniji život“.

Dvorana brujni od razgovora. Oko 7 sati dolazi Tito. Ulazi odmjerenim korakom, u običnom vojničkom odijelu. Prati ga pretsednik AVNOJ-a,

Najprije je dvoranom zavladao tajac, a onda se sala potresla od orkanskog pljeska i oduševljenih poklika...

— Živio drug Tito!

— Tito...! Tito...! Tito...!

Kad se pljesak stišao, stupio je na govornicu d-r Ivan Ribar i otvorio zasjedanje govorom u kome je iznio jednogodišnji plan rad AVNOJ-a. Zatim su govorili pozdravljajući zasjedanje, Ivan Milutinović, Aleksandar Ranković, Moša Pijade, Rodoljub Čolaković, Pajo Gregorić, Marko Vujačić, Mitra Mitrović, Vladimir Bakarić, Edvard Kardelj, Kidrič, Mijalko Todorović, Vidmar, Frol i drugi.

Zatim pretsjednik najavljuje sljedeću tačku dnevnog reda: referat Vrhovnog komandanta druga Tita o razvitku Narodnooslobodilačke borbe u vezi sa međunarodnim događajima.

Sa laganim smješkom na licu stupio je drug Tito na govornicu, praćen urnebesnim klicanjem. Dugo, dugo trajao je pljesak, vijećnika, vojnika i publike svom vodi. A onda je nastala tišina. Duboka, savršena, svečana tišina, svi su željeli da što bolje čuju njegov govor, da im ne izmakne ni jedna njegova riječ. I Tito je počeo svoj istorijski govor u kome je dao snažnu analizu Narodnooslobodilačke borbe kroz dvije i po godine i do srži razgolitio izdajnički rad jugoslovenske vlade i kralja Petra II. Odajući priznanje radu AVNOJ-a, drug Tito je povišenim glasom nastavio:

„Danas je potrebno da AVNOJ postane zaista najviše zakonodavno i izvršno tijelo naroda Jugoslavije. Danas je već došlo vrijeme, da se stvori jedan izvršni organ u formi jedne privremene vlade, koji će biti sposoban da rukovodi ovim poslovima koje mora da vrši jedna prava narodna vlada“.

Prvi dan posle zasjedanja 30 novembra sahranjivali smo posmrtno ostatke Ive Lole Ribara. Posmrtni ostaci poginulih savezničkih oficira i partizana sahranjeni su u okolini Glamoča dok je Lolino tijelo pre-

Marko VUJACIĆ

Koža

Niko je otima kako treba od mene
Moja koža o doboš? Kada?
Moja koža u mrtvom moru požude

Kreni ako možeš svuci se idi
Skini se sa mene ako možeš
Kondori te zovu oni paze na tebe
Zmije te prizivaju one te čekaju
Obadi su svračali da grickaju tvoje pupoljke
Oni te znaju ko psa na lancu koji traži slobodu
Jer se ne seća.

Niko je ne otima od mene kako treba
Nego je ja sam od sebe polažem u tečevinu prašine.

Koliko si mi ti pretežnija
Od kože svih rastinja samiliti oko nas
Od kože mravi neki prave dobre mešine za klišnicu
Od pazuhu nekima otkidaju okna i prave strašila
Izelice prave palačinke krkaju ih naizust
Od podočnjaka čim ih progutaju postaju vidoviti
Čitaju i grabe grešne žrtve na nekoliko milja pre jazbine
Privi se uz mene dok plivamo u mrazu grabeža
Koliko si mi ti pretežnija

Vladislav TIŠMA

Kritike Marijana Jurkovića

Marijan JURKOVIĆ: „Nad porukama tuge i porukama nade“

Na oko tri stotine stranica svoje prve knjige kritika, ogleda, članka, predgovora, komentara i polemika, Marijan Jurković veoma dosledno izlaže svoja uverenja i svoje stavove. Sami po sebi, ti stavovi, međutim, nisu dovoljni da se Jurkovićevoj knjizi posveti neka naročita pažnja, utoliko pre što ti stavovi nisu ni novi ni njegovi. Čitajući Jurkovićevo knjigu, čitaoc, tu i tamo, oseti da je piševa reč doprla do njega i nastanila se u njemu; on, isto tako, s vremena na vreme, dosta često uostalom, oseti da se u njemu nešto buni, i kada mu pođe za rukom da stvori određen zaključak o vrednosti te knjige, on zažali što se ona nije pojavila pre deset ili dvanaest godina, kada bi, van sumnje, bila ocenjena kao aktuelna, prihvatljiva i preporučljiva lektira. Kako je u tom zaključku sadržana i veoma nedvosmislena savremena ocena Jurkovićeve kritike, uz priznanje da je u njeno pisanje doista uložena jedna namera koja treba poštovati, ali i žaliti, knjiga „Nad porukama tuge i porukama nade“ bi se, mirno, mogla prepustiti sudbini koja pripada svim preživelostima, pa i literarnim. Ali, kao da je slutio tu sudbinu, Marijan Jurković je našao načina da ipak zainteresuje čitaoca za svoje zadocene stavove; u napomeni na kraju knjige, on se oštro suprotstavio onima koji se ne slažu sa shvatanjima književnosti i književnog posla, kakva on zastupa, tvrdeći da „odbacuju kategoriju moralnog u književnoj kritici“, da su „adogmatički dogmatičari“ i da ne cene kritiku kao sposobnost „donošenja suda, zauzimanja stava“, odnosno, kao sposobnost „odvajanja onog što ne treba da bude pomiješano, odvajanja zrna od pljeve, dragulja od dinđuva“. Ne može biti sumnje da tako odlučna negacija podrazumeva, u isti mah, i afirmaciju drugih i drugačijih stavova o literaturi, pa se čitalac, već zainteresovan za knjigu koja suštinski ne donosi ništa novo, ponovo vraća njoj, s namerom da je bliže osmotri.

On, pre svega, uviđa da Marijan Jurković afirmiše jednu literaturu koju, navodno, treba spasavati. U ogledu o Antunu Branku Šimiću, Jurković kaže da je samo „mali dio umjetnika isplivao iz ekspresionističkih voda i spasio se u realizam“; jedan od njih je i Šimić, jer se izdvaja „i od ekspresionističkih šablona, i od mističkog uvira ekspresionista, i od metafizike kojom je bio hranjen od rođenja“. Ostavljajući sada, a i nadalje u ovojme članku, po strani sva ta čudnovata spasavanja u nominativu, umesto u instrumentalu, i sve ostale zagonetne ukrase Jurkovićevo stila i jezika, tragajući za tom literaturom koju on brani i afirmiše, prema onome što je napisano o Šimiću, izgleda da je taj veliki pesnik izrazio svoju „realističku zrelost“ samo onim pesmama koje Jurković smatra najboljim. To su pesme iz ciklusa „Siromasi“, jer ceo taj ciklus, „sa još nekoliko Šimićevih pjesama o bijedi, spada u najbolje što je napisano na taj motiv u našoj literaturi“. Kada za jednog pesnika, ranga i kvaliteta A. B. Šimića, Jurković kaže doslovno ovo: „Da nije napisao ništa osim ciklusa o siromasima, A. B. Šimić bi ostao u našoj književnosti kao jedan od njenih najvećih socijalnih pjesnika. I kao jedan od najvećih pjesnika.“ — onda on time, na određen način, izražava uverenje da je talentovanom pesniku dovoljno da bude realista i da peva o bedi i socijalnim nepravdama, da bi obezbedio mesto u istoriji književnosti. Čeo taj stav će se potvrditi još nekoliko puta, u analizi Cesarićevog poezije, naprimjer, koji je, iako prevashodno liričar, zaslužio blistave Jurkovićeve komplimente pesmama kao što su „Predgrade“, „Vagonaši“, i „Mrtvačnica najblijedijih“, dakle ne svojom lirikom, već svojim realističkim i socijalnim pesmama. Potvrđuje se i u članku o Tadijanoviću, jer i njegove „pjesme o siromasima, objavljene u Tridesetim godinama... idu u red naših najjačih novijih lirskih svjedočanstava u tu temu“. Fakvi komplimenti u slovlili su čisto jurkovićevske, ali veoma visoku ocenu poezije A. B. Šimića, a pošto je za Jurkovića bilo dovoljno da je Šimić ostavio za sobom ciklus o siromasima, da bi ostao u književnosti, odnosno da su mu pesme o bedi i društvenim nepravdama obezbedile besmrtnost, kao što su i Cesarić i Tadijanović obezbedile laskava priznanja, onda nema sumnje da je, između ostalog — o njemu da je, između ostalog — realističnu ocenu poezije A. B. Šimića, i realističnu književnost socijalnog smjera ono što Marijan Jurković želi da odbrani i afirmiše.

stavlja osobinu koju kod Jurkovića treba poštovati. Ali koliko god je nečasno omalovažavati i negirati smisao i postojanje takve literature, sa onih aspekata sa kojih se ocenjuje današnja literatura (što se, tokom poslednjih nekoliko godina dogodilo više puta) — jer se istorija ne može falsifikovati, — toliko je neodrživo tražiti je i izmišljati tamo gde nje ili nije bilo uopšte, ili je bilo tek uzgred. Jednostrana afirmacija socijalnog aspekta književnosti, silno je pojednostavila Jurkovićevo kritičarska ubedenja, utoliko pre što on, uprkos svojim namerama da to učini, nije uspeo da objasni fenomen naše socijalne književnosti i da joj nađe mesto koje joj stvarno pripada. Govoreći o borbi i borbenoj književno-publicističkoj akti-

Marijan Jurković

vnosti Stevana Galogaže, Jurković je rekao da je socijalna literatura bila — služavka (?) i revolucionarnih snaga, mada bi za nju prikladnije bilo reći da je bila ravnopravan vid borbe i da je, kao i svaka borba, zahtevala određene žrtve. Tvrdeći, u istom članku, da je insistiranje na isključivo literarnim vrednostima — problematično, i da je socijalna literatura tridesetih godina „počela napuštati neka svoja suštinska obilježja“, Jurković je ne samo bio u protivurečnosti sa samim sobom, nego je, svojom nespretnošću, uneo još više zabune u i onako kompleksnu materiju, učiništvajući međvedu uslugu socijalnoj literaturi, čiji fenomen još uvek nije dovoljno razjašnjen. On nije mogao da pruži nikakvu pomoć u raščišćavanju legendi o socijalnoj književnosti, kada je objašnjavao: a) da je, u vreme pojave socijalne književnosti, literatura napuštala „neka svoja suštinska obilježja“; b) da je „marka isključivo literar-

nih vrednosti“ problematična, i da je c) period socijalne literature bio „književno dekadentan“. On nije mogao da pruži nikakvu pomoć stoga što samo jedna od ovih triju uporednih teza Marijana Jurkovića može da bude tačna i prihvatljiva.

Jurković se, međutim, nije zadržao samo na afirmaciji i odbrani socijalnih motiva i socijalne književnosti. On još neposrednije brani teoriju „novog realizma“ kako se, neposredno posle Harkovskog kongresa 1930 godine, govorilo o socijalističkom realizmu. Govoreći o književnom delu Vladana Desnice, Jurković kaže da „na ošobitom, istaknutom ali i na — osamljenom mjestu“ vidi pripovetku „Pred zoru“, zbog toga što je „ulazak novog čovjeka u Desničinu prozu vezan baš za ovu novelu“ i zbog toga što se njome Desnica „prvi put ubjedljivo približio novom realizmu“. Tog novog čovjeka, o kome s radošću govori, Jurković naziva „pozitivnim“ junakom, smatrajući da bi tih „pozitivnih“ heroja u našoj književnosti trebalo da bude više, naročito u ovo vreme „kad literatura prečesto „ponire“ u bijedne duše svakojakih kapitulanta i dezertara iz života“. Marijan Jurković kao da je zaboravio da je naša književnost stala na svoje noge tek onda kada se oslobodila šablona i jednostranih „pozitivnih junaka“, „novog realizma“ i „novog humaniteta“, približavajući se najdubljoj realnosti — čoveku, mnogostrukom i celovitom, sa svim oblicima njegovog večnog humaniteta. Te teorije o zdravlju, konstruktivizmu i „novorealizmu“ nisu ni zagonetne, ni nove, ni originalne; one se, do duše, ne mogu odbaciti jednim udarcem, ali iskustvo naše književnosti, ne deklarativno, već delima, neporecivim ostvarenjima, rečito govori o tome da su stavovi i literarna ubedenja Marijana Jurkovića, najblaže rečeno, prevaziđena.

Predosećajući da će njegovu knjigu „Nad porukama tuge i porukama nade“ zateći sudbina svih literarnih preživelosti, Jurković je pokušao da osujeti svako neslaganje s njegovim mišljenjem. Zbog toga, jedino zbog toga, neki njegovi stavovi su morali da budu nešto pažljivije osmotreni. Zaključak je, međutim, ostao isti. Na jednom mestu u toj knjizi, Jurković je rekao da „ono što je danas novo potače sutra staro“; pišući te reči, on se nažalost nije setio da će sve ono što je danas staro, sutra biti još starije.

Predrag PALAVESTRA

Primer Žarka Đurovića

Žarko ĐUROVIĆ: „Gora od mramora“

Primer pesnika Žarka Đurovića je poučan, poučan zato što su njegove pesme, od prve njegove pojave u našoj savremenoj književnosti do danas, ubedljivo svedočile da se pesnik bolno lišavao „ljuski“ literature, da se probijao do sebe, probijao nekako svirepo, prema sebi pre svega, doživljavajući „brodolome“, i izlazio na obale spasavanja, gradio svoj svet i rušio, i potpuno „antikonzformistički“ tražio za pravim izrazom svojih pesničkih mogućnosti. Zato je ovo primer poučan i moralistički, bez obzira na sve eventualne nesporazume koji proističu iz ovog moga apodiktičkog tvrđenja.

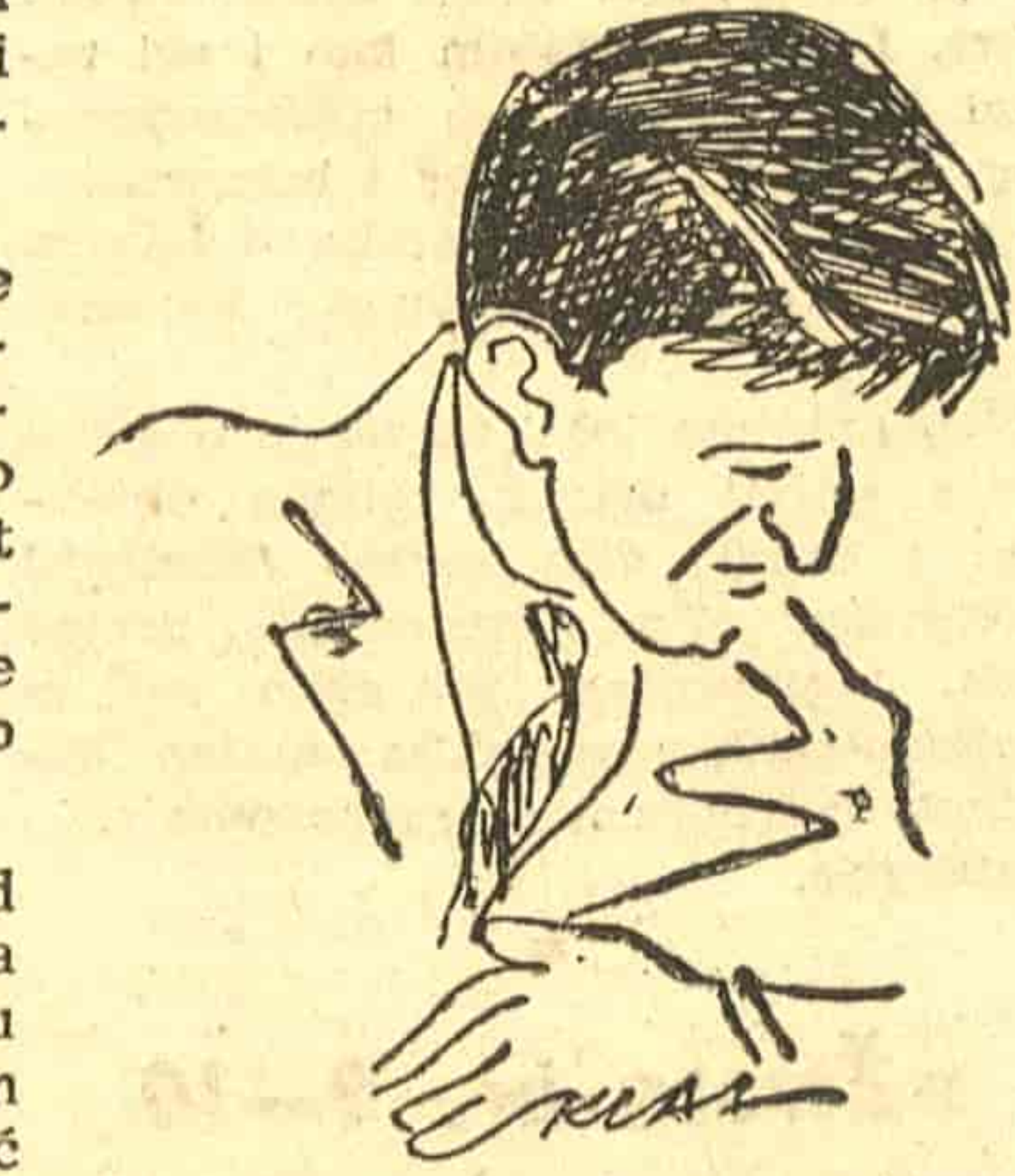
Onima koji pamte Đurovićeve početke biće knjiga njegovih stihova o kojoj pišem draga knjiga, nešto što je dovoljno moćno da potvrdi relativnu definitivnost jednog pesničkog rasta. Pišem: relativnu zato što se u slučaju prave poezije nikada ne može govoriti o nekoj definitivnosti.

Ali, bitno je: zbirka „Gora od mramora“ nije knjiga stihova koja bi mogla da dokaže neku pesnikovu nestabilnost; on zna šta sa sobom nosi, i zna da poznaje svoju moć vladanja nad bujicama reči. Đurović se, naime, kontrolisano odnosi prema izjavama emocije i zato je vičan tome da svoju poetsku reč oplemeni i smislom njenog nastanka. A to je, uopšteno rečeno, ono što tražimo od pesnika i taj smisao, utkan u reč, on mora da nam da, pod obavezom imperativnosti svoga pevanja u vremenu.

Rekao bih da je nebitno isticati: ovo, ovo je osnovna, bitna preokupacija pesnika Žarka Đurovića; leću to je, u tome što on ima mnogo preokupacija u dijapazonu od strasti i ljubavi prema prirodi do tati i ljubavi prema intimne erotske nane, one strašno intimne erotske vibracije koja uvek, tiha i neumolj-

va kao sila korozije nagrizla nerve, uzburkava celu psihu.

I baš zato što je u ovoj lirici Đurović čudesno bogat u spregovima reči koje su, ustvari, metafore nove i smeje, bremenite onom sadržinom koja u nama provocira niz asocijacija. I zato, moćna je u ovoj poeziji lična nota, ne lična, u jednom ničem i jalovom značenju. Potpunost pesnika izražava se u Đurovićevoj poeziji okolnošću što je prevladalo sentimentalnu, sitnosubjektivističku

Žarko Đurović (karikatura Aleksandra Klasa)

notu i onda, kada se obraća čitaocu iz svoga, intimnog prvog lica jednine; a to što ovde nazivam prvim licem jednine — pesnik je učinio suštinski bitnim, dakle, nebitnim kao uslovom pretpostavke, da je zastupao neke sitne i setne štimunge. On se, verujući u dovoljnost snage reči kao izraza emocije, tačnije, viče za zlim voljenicima koji prete pesniku, uvek prete normama zdravorazumske jasnosti i veselničko-imbecilnih ispovedanja, najčešće patetičnih ali ne i uzbuđujućih.

NOVI ROMAN MLADENA OLJAČE

Mladen OLJAČA: „Crne sekire“

Mladen Oljača

Bosna između dva rata, u godinama pred Drugi svetski rat, Kozara i njen svet, bosanski seljak — sirov i sirov, gladan, valovit, nezadrživ od insekata koji gone na zlo i u zlo, uvek sa zadnjom namerom, i uvek, posle svega, sa jednom namerom, neumitno jedinstvenom i jednostavnom: „Poješće te noć“; noć Bosne, tamna i stravična, silna od nekih nasledenih strahova i krvi, pomamna od neke seljačke neobuzdanosti i stihije, ovde: uvek neorganizovane, uvek subjektivne, i ovde, neobjašnjene a objašnjive; prošlost je ostala u pozadini a ustvari je neodoljivo prisutna i samo ona (prošlost, nasleđe, izgubljene godine), diriguje postupcima ljudi, njihovim sudbinama, upravlja ih na akciju koja je nepovratni zločin, i koja ostaje to — ta akcija i kao simbol svakodnevnog trajanja i kao sjaj promašenih ideala; i najzad: štrajk rudara, nenadan, izlomljeni odjeci (ne odlomci) pomućenih dana Revolucije u Španiji, daleke, prividne već, neodgovorno ali zanimljivo nametnute; i ljubav, divljačna, vučja u osnovi, i zdrava i bolesna; i zemlja, tvrda i sigurna, koju vole i žele i koja se mora voleti ali ne i želiti, a život je, ipak, nesrećan i nesredan, stihljan, mutan, brzoplet, — to je (to su) osnovna sadržina, ali i raznorodne varijante ponovo istog života, u novom romanu Mladena Oljače „Crne sekire“.

„Crne sekire“ su nepisani zakon tvrdokorne seljačke pravde koja ne ume da shvati neke strane života, i još više: te sekire su zlokobna ali ne i sigurna rudarska pretinja, sigurnost neodvojivo od crnih sekira a opet sumnjiva kao nepoznat uljez.

Reč je o jednom romanu koji nameće mnoga pitanja, ne odgovore. Prvo i najvažnije: roman je pisan modernom tehnikom, kratkom rečenicom koja se ponavlja gde treba (ali i gde ne treba), tempo je ubrzan, silovit, radnje filmski žive, napadno jake. Drugo, roman je po svojoj suštini, po problemima koje postavlja, kako ih postavlja, neušpeo. Uspeo je samo u izvesnim odlomcima. U celini, kao ostvarenje je svojevrsna umetnička gradnja „Crne sekire“ su promašile svoj cilj, podbacile, pucale u prazno, pucale pre-jako ali uzalud. Zašto?

Moram napomenuti da je Mladen Oljača zahvatio interesantnu materiju, da je postavio mnoga nova pitanja, ali i to: da je njegov roman sav ispreturan, nepovezan, nesređen. Događaji u romanu su nepovezani, ponekad iskonstruisani, nategnuti, pogrešno nametnuti. Životi Bubala i Mečave, sa jedne strane,

i Stanka Batara sa druge, napisani su gdegdje romantičnim akcentom, ponegdje naivno, izveštačeno. Moderni tretman, koji Oljača obilato i kad-kad vrlo uspeo koristi, u događajima gde učestvuju Bubalo, Mečava i Batari — vulgarizovan je, pretpran stilskim prostotama i, često, banaliziran. Uoblikovanje događaja postaje gola skica, svedena na efekat, loše sračunat, neuzbudljiv, neubedljiv. Najslabije stranice su skoro sve one koje su vezane za devojkicu Rosu Marin, za nekakva staromodna provincijalna vulgarno sentimentalna ljubavna pisma i naklapanja koja sa umetnošću (pravom) nisu niukakvom srodstvu.

I još: zanimljiva i prilično originalna pripovest o Vukašinu nasilno je nametnuta, psihološki neiznizan sirana i neubedljiva. Detalj o lepoticici iz Španije i „Pitajte ih gde je Gvadalkvir!“ — nesigurno stoje i predstavljaju samo neuhvatljive izbledele mesečeve igrarije. A inače, Mladen Oljača je mogao (i morao) da sa Vukašinom ostvari jednu vrlo zanimljivu i osobenu ličnost u našoj literaturi. Poneki uspehi detalji koji pričaju o Vukašinu, napr:

(— Gvadalahara, bračo moja. Ko je bio Andre Marti? — Opet stara pesma, Španijo? — Zločin se dogodio u Granadi, u njegovoj Granadi...) ne vide se jer su prekriveni raznim filozofskim celomudrenim smutnjama i tlapnjama.

I likovi narednika Prenke, žandar-ma, robijaša Čaruge, Stojana Bosanca — neizvajani su, bleedi. Najbolje su ostvareni likovi Bubala i, donekle, Mečave, mladića burnog i vatrenog, prgavog, naglog. Mečava je tamno nasleđe, mračna pozadina provincijalnih balkanskih (posebno bosanskih) tmina, neuhvatljiva ali uvek prisutna sigurnost, naseobina nečiste krvi, hajdučke, mučke, proklete. Mladen Oljača treba da se vrati Mečavi, da ga ponovo kleše, dokleše, izvaja. I napose naročito dobar je odlomak Mujkov monolog, to je, u ovom romanu, dobar literarni tekst, bogat i pun; Mladen Oljača to, svakako, i sam zna.

I još nešto: na nekoliko mesta Oljača je nadareno i sveže, sočno i plastično, pisao o prirodi i njenim disanjima, o njoj samoj, o njenim

simbolima. Nikako ne može da se zaboravi odlomak (strana 176, ... Ravnij Gaj se uzdiže nad Pogledjevom... Uproleće na Ravnij Gaj navale drozdovi, detlići i senice, brljci, kopci, vrane i gavranovi. Kroz korenje i žile šiknu sokovi i poteraju uvis granje... i dalje, još), odlomak koji potseća na Lenonova (na „Soć“), ali koji je samosvojan, lep, Oljačin. I opet, jedna uzgredna napomena; dok se čita Oljačin roman, nameće se poredba sa prilično dobrom američkom knjigom „Mala božja njiva“. To su druge teme, drugi sadržaji, ali nešto je isto, jedan ritam koji se u pozadini usporava, jedan talenat, neka tišina, podzemna, neki šum, neka ljubav, i neka snaga — najzad. To je lepo od Mladena Oljače.

I, jedna opomena; i Oljača treba da se čuva od manira, ovdje naslućujućeg, od manira za bizarnostima i veštačkim pomućenim sudbinama koje ne znaju za sebe i za koje se ne zna šta su, kako idu, kako idu, i zašto idu! Ta će bolest, u nas već odmačena literarni šablona, i neke talentovane pisce dovesti do toga da će sami (ako sa-zru — jednom) shvatiti da je njihova literatura promašila, ali, tada, već će biti kasno. Međutim, Oljača je talentovan pisac, koji zna šta hoće, a to je, nadamo se, dosta. I na kraju, roman „Crne sekire“, napisan je 1955 godine, ako i to treba da se zna. I napominjem: po do-brim odlomcima ovoga romana u Mladena Oljaču moramo verovati i nadati se, iako „Nada nema pravo niukuoga, do u boga i u svoje ruke“, kako bi to, verovatno, danas, sve češće, napominjao Njegoš.

Rade VOJVODIĆ

Okrenut čoveku i prirodi

Berislav KOSIER: „Drvo i orlova kandža“

Berislav Kosier (karikatura Aleksandra Klasa)

Ima pisaca koji ulazeći u literaturu postaju literarna zvezda na određeno vreme. Slučaj, može se reći slučaj, Berislava Kosiera, drugo kroz vrata radoznalosti i pomodarstva u prostorije književne atmosfere. On je, ako se to može reći, srećan, konkursni pisac. Gotovo nijedan značajniji konkurs, bilo filmski (za scenarija) ili književni (za romane) nije prošao da on ne bude nagrađen.

Prvi Kosierov roman „Dobar vetar plava ptico“ nagrađen je na Stožerovom konkursu i na međunarodnom konkursu UNICEF-a i preveden je na nekoliko jezika. Drugi roman „Neponovljivi ledolomac“, nagrađen na konkursu „Narodne prosvjete“, značio je vrlo ozbiljan korak unapred, kako za samog Kosiera, tako, delimično i za našu literaturu koja se temelji na posleratnom življenju i zanosu radnim akcijama one generacije, „koja je htela da joj se zemlja preda a mesec na noge padne“.

Ovih dana pojavio se treći Kosierov roman „Drvo i orlova kandža“, takode nagrađen na „Prosvjetinom“ konkursu. Kosier se sada ne pojavljuje kao pisac „generacije koju je vreme raznelo na kopita“. U ovom romanu on se okrenuo licem

prema čoveku i prirodi. Život ovoga romana, zapravo, jeste samo čovek i priroda; priroda to je ono što ga okružuje nečim nerazjašnjenim, u biti tajanstvenim, bez čega ne može čovek, bez čega je njegov život osiromašen za jednu stranu života. Iskonsko oko čoveka i u čoveku. Čovek živi sa prirodom, upravlja se po njoj, ravna se prema njoj i ne ostaje joj dužan. Čovek pokušava da se izravna sa prirodom, čak da je i ukroti, ili bar da je načne da bi zadovoljio sebe i oslobodio se kompleksa nemoći. Ambient na kojem roman počiva je selo i seljački život. Glavna ličnost je čovek, seljak čije je ime samo Stari. On je nemoćniji od drugih za jednu nogu, a jači od svih, od porodice, od sina, za jedan inat, za jedan ispunjeni život, za jedan obračun sa prirodom — sa drvjetom koje je staro koliko i on a može da ga nadvini. I sirov je taj Stari, i surtiji od ptičurine sa kandžama koja je njegov davni znanič i koja će, on tako misli, odoletati zajedno sa hrastom vremenom, više nego on — gospodar kuće i zemlje, domaćin jak i čudljiv. To je drama jednog života uokvirenog onim najiskonskijim i najmističnijim u prirodi. U pitanju je samo čovek i njegova prolaznost između stvari koje su se zajedno sa njim rađale na ovom svetu.

Kosier je imao duha i snage da sve to odmeri savremenom merom za čoveka i njegovim bitisanjem na zemlji. On čvrsto operiše sa grubom psihologijom čoveka razapetog između rođenja i smrti, između sebe i sveta prirode. Koliko je drugi roman „Ledolomac“ bio težnja za eksperimentisanjem, i formom i događajima, ovaj je, toliko, utemeljeno čvrst i jasno vezan za naše tle u svakom vidu — pa i formalnom. Kada se pročita i poslednje slovo romana čovek je u nedoumici šta da čini sa sobom i kuda da se okrene.

Jedna, ne mala draž ove knjige je i to što se čitalac po njoj kreće bez naročitih teškoća. Ona ima i one čari dobre knjige da zainteresuje i da veže dok traje

Jevrem BRKOVIĆ

Problemi marksizma danas

Veljko KORAĆ

SLIKE ZORE MATIĆ

„Ma peinture n'est qu'un
pretexte...“
G. Rouault

Savremena zbivanja u svetu pokazuju da su za današnji razvoj marksizma osobito značajne dve činjenice: prvo, da je revolucionarna borba pod zastavama marksizma za poslednje četiri decenije (od Oktobarske revolucije do danas) donela rezultate svetsko-istorijskog značaja koji su presudni za ceo dalji tok ljudske istorije i da je samim tim marksizam definitivno postao velika svetska ideologija koja snažno pokreće stotine miliona ljudi, i drugo, da je rušenje starih društvenih sistema u nizu zaostalih zemalja, od kojih su neke i veoma zaostale (na primer, Kina) moralo dovesti i do tako zaostalih i primitivnih shvatanja i tumačenja marksizma kakva sami tvorci marksizma, Marks i Engels, nisu mogli ni zamisliti.

Koliko je značajno što je marksizam postao velika svetska ideologija najbolje pokazuje neobičan porast interesovanja za marksizam kod najodlučnijih kritičara i protivnika marksizma. Ko danas prati literaturu o marksizmu na Zapadu zna da je u poslednje vreme objavljen veliki broj obimnih rasprava o Marksu, Engelu i marksizmu koje se više ne mogu smatrati običnim delima antimarksističke propagande već raspravama koje su rezultat veoma ozbiljnih izučavanja i koje su pisane sa naučnim pretenzijama. Ko su autori tih rasprava? Pre svega, učenici jezuiti, dominikanci, protestantski teolozi i uopšte, ljudi koji ranije za marksizam nisu hteli ni da čuju, a zatim i druga učena lica, koja se ranije marksizmom nisu bavila. Prošla su, dakle, zauvek vremena kad se marksizam mogao ignorisati ćutanjem; najobličnija razboritost nalaze sada kritičarima i protivnicima marksizma da ga ozbiljno izučavaju i da tek posle ozbiljnih studija izgrađuju strategiju i taktiku borbe protiv njega. Može se reći, naprimera, da je malo i samih marksista koji su uložili onoliko truda u izučavanje Marksovih i Engelsovih dela koliko ga je uložio mladi francuski jezuit Žan Iv Kalvez čija je knjiga „Misao Karla Marksa“ prošle godine izazvala pravu senzaciju, ne samo zbog obima (oko 650 strana), već zbog ozbiljnosti i studioznosti s kojima je napisana. To se zaista ne može poreći ovoj knjizi bez obzira na pobude i ciljeve njenog pisca i na zaključke koje on u njoj izvođa.

Ali ako danas pobeđa marksizma obavezuju njegove kritičare i protivnike da ga ozbiljno izučavaju umesto da ga ignorišu ili „ubijaju ćutanjem“ kao što su to ranije činili kritičari i protivnici marksizma, s druge strane, sami marksisti, upravo zbog pobeđa koje marksizam postiže, ne mogu da zatvaraju oči pred nekim tvrdnjama koje se tako često iznose protiv marksizma. Takve su tvrdnje, naprimera, da marksizam upravo zbog toga što pobeđuje u zaostalim zemljama gubi svoje humanističko obeležje, deformiše se na razne načine, pati od skleroze, postaje dosadan itd. Razume se, kritičari i protivnici marksizma, kao i ranije, žele da dokažu da su sve to simptomi opšte krize marksizma i njegovih suštinskih slabosti. O čemu se, dakle, radi?

Ima li „skleroze“ i dosade?

Nedavno smo imali prilike da čitamo izveštaje o referendumu u Francuskoj, a povodom referenduma, i informacije o analizi položaja Komunističke partije Francuske i francuskih marksista posle referenduma. Analize je izvršio i saopštio jedan od sekretara CK KPF, Serven. On je, pored ostalog, izneo da će francuski komunisti morati ponovo da uspostave dodir sa onima koji su ranije glasali za komuniste a sada se izjasnili za De Gola ili će Komunistička partija Francuske „biti osuđena na izolaciju i skleroze“. Reč „skleroza“ upotrebljena je, dakle, da obeleži jednu realnu opasnost s kojom se sada suočavaju francuski komunisti i marksisti uopšte i ta reč ima savršeno jasan smisao. Ovu istu reč upotrebio je prošle godine Ž. P. Sartr u jednoj analizi aktuelnih filozofskih i političkih problema, samo s tom razlikom što Sartr nije govorio o mogućoj opasnosti skleroze među francuskim marksistima, nego o sklerozi kao bolesti koja je već zahvatila francuske marksiste koji su se prepustili staljinizmu i koja je, po Sartrovim rečima, počela izazivati „prerano starenje“ marksizma. Sartr je time još jednom ponovio svoj poznati stav prema marksizmu i ma koliko taj stav bio protivčan u samoj svojoj suštini, ne može jednostavno biti odbačen kao neka vrsta antimarksističke pakosti i klevete, već kao jedno tipično gledište kritičara marksizma koje ozbiljno pobuđuje na razmišljanje bar u istoj meri

koliko i Servenova analiza, tim pre što se i Serven u svojoj „dijagnozi“ poslužio gotovo istim izrazom. Razume se, oni koji su nazvali Sartra „agentom američkog imperijalizma“ (tako se o Sartru pisalo u reprezentativnom sovjetskom filozofskom časopisu) imaju „privilegiju“ da ne uzimaju ozbiljno ova i druga njegova mišljenja o marksizmu čak ni onda kad se slučajno Sartrova zapažanja približuju zapažanjima ljudi kao što je Serven kojima se uvek mora verovati. Takvu „privilegiju“ može sebi da dozvoli, naprimera, i jedan Garodi, iako živi u Francuskoj, jer su za njega važne činjenice samo onda kad se one slažu sa stavovima koji dolaze iz časopisa „Vaprosi filozofii“ ili sličnih izvora. Garodi se ustalom tako ponašao kad se vodila najžešća klevetnička kampanja protiv jugoslovenskih marksista, pa zašto se ne bi to ponovilo i u svakom drugom sličnom slučaju! Ali da je takva praksa krajnje štetna, pokazuje, između ostalog, položaj u kome se Garodi sada nalazi, suočen ne samo sa novom i opasnom situacijom u Francuskoj već i sa činjenicom da je opasnost „skleroze“ među francuskim komunistima postala realna činjenica upravo zbog načina na koji su oni i drugi zvanični teoretičari CK KP Francuske tumačili ideje marksizma. Suočivši se s njegovim i sličnim tumačenjima marksizma, Sartr je i mogao da bez ikakvog ustručavanja kaže da marksizam „umire od dosade, u dosadi i s dosadom“. I ta Sartrova tvrdnja mogla je, razume se, da bude jednostavno odbačena kao prosta kleveta. Ali zar je mali broj marksista u svetu koji su morali da se zamisle nad ovim Sartrovim rečima?

Ko je, naprimera, imao prilike da čita reprezentativni (i jedini) sovjetski filozofski časopis „Vaprosi filozofii“ od 1947 godine do danas teško je mogao da se otme utisku dosade koji izaziva čitanje mnogih članaka u ovom časopisu. A treba

imati na umu da ovaj časopis pretenjuje da reprezentuje ne samo sovjetsku filozofiju, već filozofiju marksizma uopšte. Međutim, šta on sadrži? Ostavimo na stranu neumerenu i beskrajno dosadnu apološku Staljinu sve do njegove smrti. Većina radova koje objavljuje ovaj časopis deluje tako uniformno, tako stereotipno i tako školski, da je teško izvesti ma kakav zaključak da se u filozofiji marksizma nešto razvija. Sta se izmenilo od Staljinove smrti do danas kod sovjetskih filozofa i u njihovim delima? Gotovo ništa. Uzaludno je tražiti bilo šta od onog revolucionarnog stvaralačkog duha koji nalazimo u „Kapitalu“, „Gospodinu Fogtu“, „Anti Diringu“ i drugim delima klasične marksističke literature. Sve sama čamotinja i simplicitet. Tendencija vraćanja filozofije zdravorazumskom načinu mišljenja koju je Staljin uvek pothranjivao uzela je toliko maha da čovek stiče utisak da sovjetski filozofi i ne mogu više da misle drukčije nego onako kako ih je Staljin navikao. A on ih je navikao da misle i pišu onako kako odgovara trenutnim interesima politike i propagande, tj. onako kako se od njih u određenom trenutku zahteva bez obzira na objektivnu istinu i na ono što sami oni misle.

Svi se sećamo kako je u svoje vreme Zdanov ponizio sovjetske filozofe optužujući ih zbog bednog stanja u koje su zapali i zbog toga što Staljin nije mogao da bude zadovoljan s njima, iako ih je upravo on doveo u takvo stanje. Fama „istorija zapadneevropske filozofije“ G. F. Aleksandrova odbačena je kao rdavo delo, a sovjetskim filozofima je stavljeno u zadatak da kolektivno napišu novo delo u duhu primedaba i „izneverenog“ marksizma. Sovjetski filozofi su punih deset godina pisali novu istoriju filozofije. I šta su napisali? Dosađ su se pojavile dve sveske te istorije a preostale dve sveske tre-

ba tek da se pojave. Ali svako objektivno i nepristrasno koji je imao u ruci prve dve sveske koje su izašle mora doći do zaključka da bi bilo bolje da ovakva istorija filozofije nije ni napisana. Čak i u Sovjetskom Savezu kritika ovog dela je veoma nepovoljna. I čovek mora da se pita: zar sovjetski filozofi zaista ne mogu da napišu pristojan udžbenik istorije filozofije? Ko može da veruje da nema među sovjetskim filozofima talentovanih i sposobnih ljudi za ovakav posao?

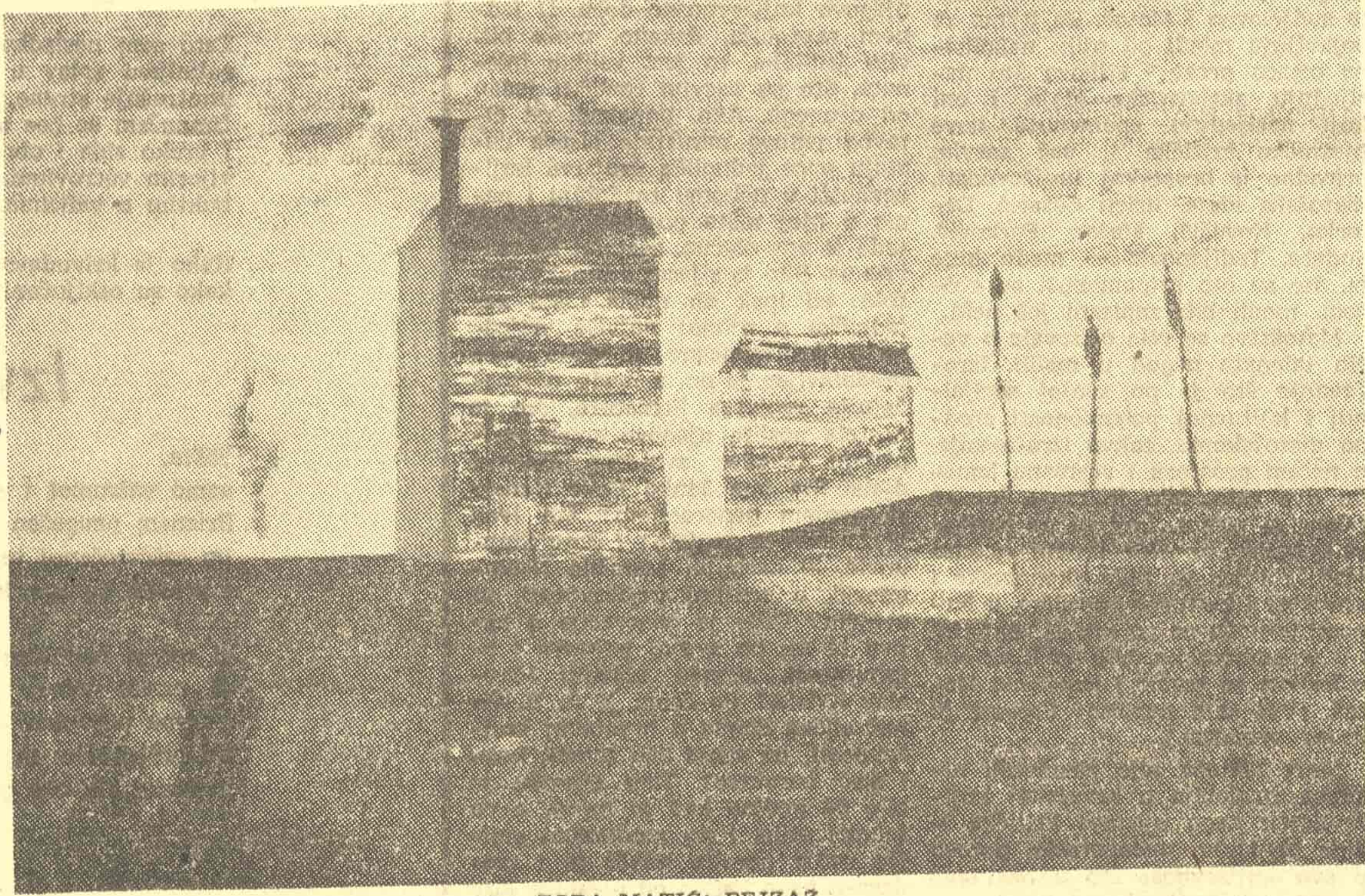
Zašto ne napreduju humanističke studije?

Niko zaista ne može da veruje da sovjetski filozofi ne bi mogli napisati dobar, čak i odličan udžbenik istorije filozofije kad bi to zavisilo samo od njihovog znanja i od njihovih želja. Ali radi se očigledno, o nečem drugom. Dok prirodne nauke tako snažno napreduju da se to može smatrati pravim trijumfom nauke, dok sovjetski astronomi, fizičari, matematičari, hemičari i drugi postižu veličanstvene uspehe kojima se iskreno divi sve što je progresivno u svetu, sovjetski filozofi bedno životare i tapkaju u mestu, pretačući jednu kategoriju iz druge, jedan citat iz drugog, u stalnom paničnom strahu da će pogrešiti i biti bezobzirno osuđeni za neki od običnih ili smrtnih grehova. O tome ubedljivo govori manje-više sva sovjetska filozofska literatura. Bolje stanje nije ni u drugim oblastima istraživanja koja imaju bliže ili dalje veze sa tekućom politikom ili sa zvaničnim propagandnim ciljevima. Sociologija, naprimera, toliko je zanemarena, da su nedavno sovjetski sociolozi bili javno i oštro kritikovani da su napustili konkretna istraživanja društvenih pojava, da u svojim istraživanjima ne polaze od činjenica već od gotovih

kategorija i da se zadovoljavaju praznim i jalovim spekulacijama. Svakome ko kritički misli postavljaju se pitanje zašto je tako. Razume se, nešto govori i sama činjenica da će sovjetski fizičari, naprimera, koji su nedavno dobili Nobelovu nagradu otići u Stokholm da prime ovo odlikovanje koje im je dodeljeno, a da je veliki književnik Boris Pasternak doživio da ga jedan od sovjetskih političkih rukovodilaca upoređuje sa svinjom. Ukoliko se više očekuje iz zemlje koja želi da bude, ne samo prva, već i „vodeća zemlja socijalizma“, utoliko ova i ovakve činjenice teže padaju svima koji danas veruju u pravu stvaralačku snagu marksizma. Zar se ne bi s pravom moglo očekivati da upravo filozofija i društvene nauke najsnajdnije napreduju upravo u zemljama gde propaganda tvrdi da se izgrađuju novi, socijalistički odnosi među ljudima i to prema najvišim principima naučnog saznanja o društvu? Zar ne bi bilo normalno da u zemljama koje ponosito ističu da izgrađuju socijalizam, čak i komunizam, koje ističu da su uništile klase i klasnu ograničenost i sve što u kapitalizmu i u klasnom društvu sputava ljude i ljudske mozgove i da su stvorile sve uslove za slobodni i svestrani razvoj društvenih odnosa, da u takvim zemljama cvetaju humanističke studije, književnost i sve vrste umetnosti?

Tako bi zaista trebalo da bude i to bi se moglo očekivati. Ali tako, nažalost, nije. Istinska filozofija, istinska nauka, istinska umetnost govore uvek celu istinu. A ako se takva istina može tražiti i reći samo o stvarima koje ne zadiru u interese postojećeg režima i njegove trenutne politike (veliki broj rehabilitacija u SSSR posle Staljinove smrti otkrio je kakve su se sve monstruozne optužbe mogle fabricirati protiv svakoga ko je bio pod doziriv policiji) onda nije teško objasniti zašto genije sovjetskih naučnika daje velike rezultate samo u oblasti prirodnih nauka, a zašto je uhvatila maha nemoć u filozofiji i društvenim naukama. Socijalizam se izgrađuje zbog čoveka i za čoveka i zbog toga humanističke studije u socijalizmu treba da su pre svega studije ljudskih problema, tj. problema ljudskog društvenog života i međuljudskih odnosa. Ako studije polaze iz izopačenog stava da u socijalističkom društvu čovek iščežava kao pojedinac a društvo postaje sve, onda se društvo javlja kao viša sila iznad ljudi, kao neka vrsta „Velikog Biča“ Ogišta Konta, koje ne zna i ne dozvoljava da se nauka bavi čovekom kao pojedincom, ljudskom ličnošću. Ko pokazuje želju da ide drugim putem taj se izlaže opasnosti da bude optužen za anarhizam, jer je birokratski etatizam neizbežno protivan svemu što oslobodjenje čovečanstva shvata kao proces izgrađivanja slobodne i celovite ljudske ličnosti. „Ličnost je slobodna u socijalizmu time — kaže jedan od kritičara Programa SKJ (Selektor) u časopisu „Vaprosi filozofii“ 9, 1958, 37 — što je slobodan ceo narod. U uslovima socijalističkog kolektivizma i socijalističke demokratije sloboda jednog člana društva ne ugrožava i ne može da ugrožava slobode drugoga...“ Rečimo da bi tako trebalo da bude, ali... otkud onda sve ono što je u Staljinovu doba ugrožavalo lične slobode i interese tolikih miliona građana Sovjetskog Saveza? Otkud sva ona bezakonja koja su donela najveću degradaciju ljudske ličnosti koja se može zamisliti, o kojima je govorio Hruščov na Dvadesetom kongresu KP SSSR? Ili se možda opet približava trenutak kada će i ono što je Hruščov rekao biti proglašeno neistinitim?

(Nastavak u sledećem broju)

ZORA MATIĆ: PEJZAZ

DNEVNIK

Sa usputnih stanica

Ceux qui courent un benefice ou un lievre, ne courent pas: ceux là courent qui courent aux barres, et pour exercer leur course. Mon dessin est divisible par tout: il n'est pas fondé en grandes esperances; chaque journee en fait le bout: et le voyage de ma vie se conduit de mesme. J'ay veu pourtant assez de lieux esloignez, ou j'eusse desiré qu'on m'eust arresté.

Ponekad odlažemo pero ili drugi koji instrument dokolice i dobijamo želju da, iznenada, putujemo; na putu iznenada dobijamo želju da izademo iz voza naprimera, i ostanemo negde, na sred puste pruge, prepušteni čudesnom slučajju: to su časovi kad se pročitane knjige u nama ukrštaju. Te knjige, kojima ne bismo smeli da verujemo toliko, ali sa kojima se, ustalom, otpočinjemo! A kad su SVE KNJIGE PROČITANE, onda se kreće na put, u tu veliku avanturu tela i duha. Sve jedno je zapravo, tada, da li su zaista SVE PROČITANE, ili je samo novo jedno raspoloženje htelo da za nas ne bude u njima više niče-

giva novog — one tu moraju da ostanu po strani. Kad čovek odlazi nekuda, svako iskustvo je malo, pa čak i ono prvo i najnevinije: iz toliko puta spomenutih knjiga. Pre svega, putovanje je izbor, i to vrlo značajan. Promeniti svoju užu okolinu i mesto boravka, ukoliko stvar nije prisilna, znači izraz nezadovoljstva i to onog u svom najboljem, stvaralačkom smislu. Ali isto tako sigurno je da takvo odlučivanje između dveju mogućnosti — OTIĆI ILO OSTATI — postaknutu nezadovoljstvom, nosi u sebi obeležje nečeg očajničkog. I još se putovanje završava uvek potajnom nevericom i sumnjom, a konačno prestaje tek kad se naviknemo na promenu. I za to vreme pretrpe se tolika uporedjenja koja stvaraju iluziju kako čovek po sopstvenoj volji, tobož, rešava kuda i kada će krenuti, da se to osnovno obeležje nezadovoljstva, bar s početka, ne opaža: Montenj je nalazio da je putovanje vrlo korisno vežbanje za čoveka, Darvin je smatrao da ga ono učini nepoverenju, a Tomas Man pisao je o tremi koju je osećao pred putovanjem. Svi ti veliki putnici — jer oni su to bili u neopo-

zivom smislu reči, u duhu i stvarnosti — umeli su, ma kuda i ma koliko dugo putovali, da putuju sami. Kad kažem sami, ja pod tom rečju podrazumevam njihovu sopstvenu sposobnost da osele trenutno lično nezadovoljstvo koje su umeli da ne dele sa drugima kao ni uzbuđenje polaska, trenutak aktivne nade, čas koji ne prima poredenja i o kome čovek može zato tako malo da kaže. Vrlo često, da li uopšte može? Pada mi na pamet stari ruski običaj, meni poznat odavno, iz knjiga, da se pred rastanak, pred odlazak na put posedi malo pri čaju, u čekanju na onaj romantično-sudbinski, nestrljivi zveket prapora... Taj međučin smirivanja sigurno je potreban; to je preдах unapred, na tlu koje se hladi, preдах što obeležava onu istu tremu o kojoj govori Man, radajući se naglo, u magnovenju polaska, ona već i sama nagoveštava možda nepoverenje koje se učimo, putujući, jer ona je tu da putnike razdvoji i osami, u njihovom izboru, dok odučuju, svako u svojoj prilici, u svojoj sopstvenoj koži: zar je onda neočekivano, ako pred

tim vežbanjem života čovek uzdrhti? I uvek može da se ponovo iznenadi, jer putovanje nije samo nepredvideni isečak vremena koji treba po sopstvenoj želji i sopstvenom ukusu učiniti što ugodnijim i običnijim: to je samo naše ispiranje da priznamo sebi kako nećemo nastrag. I sam Tiresija, odgovarajući Odiseju na pitanje o sudbini njegovoj i njegovih drugova, proricao je u pogodbenom načinu, predstavljajući sudbinu, volju *podmiltjivih* bogova kao skup mogućnosti pred kojima čovek uzima reč: on bira sama. I zaista, sami su drugovi Odisejevi razvezivali Eolove mešine i okretali na raznjevima Helijeja govode, pošto im se kući nikako nije išlo. U tom smislu, putujući baš, čovek može da se najočiglednije, i uvek iznova, uverava kako je sve što se dešava sa njim ustvari samo jednostavniji i prostiji vid njegove akcije same, koja je elementarna i prerazumska, i koja ga mami prkosom slučajja da se iskrcna negde i ostane, ne stigavši na cilj, sa samim sobom: da produži sebe jednom nadom više. Jer putovanje je najlepše ako je samo sebi cilj.

Borislav RADOVIĆ

Dr Katarina AMBROZIC

RADOST

Traženog, nevidenog da upoznaš i modre tamne oči. Njegovu riječ čuj, pusti srcu na volju! Priča je tu: žubor zelene livade i pad niz stijenju duboko, duboko u nesvijest. Živjećeš od priče u lomu duginih boja, groma što mrvi stijenju gubeć se u plavetnilu neba. Miličeš pobaucke šapućući usapanke! Vile, u struku tanke, da pratiš po tamnoj gori, jezeru, planini. Pjesme da pjevaš, čovjeka da pretekneš čovjeka nevidena, na mahu krila — daru jutra rumena. Mihaljo DELIBASIĆ

Osetivši puni značaj Popovtcevihi predloga, Vuk je u kratkom vremenskom razmaku objavio svoj, dosad nezapaženi, članak bez naslova u vidu dopisa karlovačkom „Napredku“, dopunjujući predloge svoga prijatelja u jednoj značajnoj pojedinosti. U literaturi još neiskorišćen, u svoje vreme taj je Vukov članak izazvao priličnu pažnju i bio dva puta preštampan u toku 1849 godine, prvi put u zagrebačkom „Slavenskom jugu“, drugi put u jednom češkom listu. Zanimljivo je istaći da je te podatke doneo sam Vuk u jednom od prvih brojeva karlovačkog „Napredka“ iz 1849 god., gde je saopštio i jednu ispravku u svom već objavljenom članku. I tekst članka i samu ispravku donosimo u produžetku.

IZ BEČA. 26 NOVEMBRA 1848

K onome što je prije nekoga vremena Spiro Popović u biogradskim „Srbskijem novinama“ (čini mi se u 93 broju) govorio o potrebama Srba dalmatinskih i bokokotorskih, ja bih još dodao i ovo:

Dalmatinski Srbi, i ostali svi Slaveni (ako ima kakvih [osim] Srba), osobito Bokelji, od Rosa pak do turske Arbanije, mogli bi sad tražiti i dobiti svoja pređašnja prava što su imali pod Mlečićima, n.p. Paštrovići svoje sude i vojvođe, Grbljani svoje knezove, tako Kotorani i Peraštani i Rišnjani i ostale sve obštine svoje starješine i načine vladanja, koji su bolji od današnjega.

Ja sam prošetovao u zlatnome Pragu na Slavenskoj skupštini govoreći za ovo u odsjeku južnijih Slavena i samo se zato nije zapisalo u protokol što nije nikoga bilo iz onih krajeva da to istie. Kad su se 1813 godine Crnogorci sačinili s Bokeljima i caru Aleksandru poslali poslanike s molbom da bi im se to priznalo i potvrdilo, car Aleksander odgovori Vladići crnogorske da se on sa svojijem hrabrijem Crnogorcima vrati u Crnu Goru, a Bokelje da svjetuju neka se predaju cesaru austrijskome, uvjerivši ih da njihova pređašnja prava i privilegije neće propasti. (Ovo je pismo cara Aleksandra i sad na Cetinju u arhivi Vladike crnogorskoga i ja sam ga imao u rukama i čitao.) Tako bi se sad ispunile one rječi i uvjerenje blagoslovenoga cara. Ali ovo ne treba tražiti bunom ni silom, nego kao što zakon dopušta i nareduje. A osim svega valjalo bi Bokelji najprije da izberu i pošalju poslanika na austrijski državni sabor i njemu ovo da preporuče, koje će se sad od po muke moći dobiti, kad je Dalmacija tako sretna te joj je cesar za gubernatora postavio bana Jelčića.

V. S. K.

[Ispravka] „U onom članku moje u broju 10 odmah iz početka učinjena je velika štamparska pogreška: između *kakvih* i *Srba* izostavljena je *osim* i tako je mjesto *ako ima kakvih osim Srba* naštampano: *ako ima kakvih Srba*, pa je ovo ovako bez ikakva smisla preštampano u 1 broju *Slavenskoga juga* za godinu 1849, a iz njega u 7 broju čeških *Narodnih novina*, nego je ondje redaktor, videći da u ove četiri rječi nema smisla nikakvog, i njih izostavio sasvim i to je mnogo bolje nego da je onako naštampano“ [...]

U Vukov tekst nismo dirali i jedina naša intervencija sastojala se u uskladjivanju upotrebe velikih i malih slova i interpunkcije prema savremenom pravopisu.

Borivoje MARINKOVIĆ

POZORIŠTE

PREMIJERA U JUGOSLOVENSKOM DRAMSKOM POZORIŠTU

TRAGEDIJA GRADA

GILENA

Fridrih Drenmat: „Poseta stare dame“

Kad se digne zavesa i počne Drenmatova opera scenska fantazija, protkana satirom i groteskom, na scenu dolazi stara dama okružena bizarnim sjajem svoje krundbene povorke. U početnim scenama stara gospođa je kraljevski nehajna, nezainterosovana, gotovo ravnodušna. Gradani Gilena okružuju je poniznošću dok ih stara dama jedva i opaža: gleda ih otušno a zlokobni sjaj njene moći kao da sagoreva nesrećnike. Iako je pretstava tek počela pred nama je već formirana definitivna ličnost, neko okamenjeno biće iz čarobne šume. Tada dolazi velika scena: ponovo sede na klupi pekačašnji, ostareli ljubavnici. U mesecevom bledilu čela opet kuca topla bilo života; u trenutku, koji traje kao večnost, u bezdanu nestaje svet damine sigurnosti a emocionalna veza sa mladošću obnavlja se. Gledalac shvata — to ne kaže pisac već sugerira svojom velikom umetnošću B. Katalinić — da je i stara gospođa satkana od snova i promašenih nada. Kasnije, Klara Zahanasijan može da bude mramorni spomenik, neumoljivo prisustvo sudbine, inkarnacija apsolutne pravde; može da uzme bilo koji oblik koji joj prida naša mašta jer smo jednom priznali da je ona ljudsko biće.

Od toga časa postoje samo dva glavna antagonista: Alfred II i grad Gilen. Na početku komada II je relativno nevini: verovatno je, sa patetičnom čovekovom sposobnošću za racionalizaciju, pronašao neko opravdanje sam pred sobom. Možda, na kraju krajeva, i nije bio rdav: u času kad stoji pred nama, njegov greh, ma koliko nekada bio crn, izbledeo je u sivilu njegovog života. S. Simić odlično izražava tu početnu fazu Ilove sudbine. No u drugom činu, kad u Ilu sazreva osećanje prgonjenosti pa potom i osećanje krivice, i kad se u Ilovoj akciji odražava uporedna drama moralnog srozavanja grada, Simićeva gluma isuviše je statična i okamenjena u grimasu užasa. U trećem činu S. Simić rečito slika nemom elokvencijom strašnu Ilovu duhovnu izolovanost, koju prate trenuci klonulosti i apatije; međutim, Simić ne izražava dovoljno narastanje Ilovog unutrašnjeg ponosa koji povremeno doseže do tragične osude grada.

A šta je sa moralnom dramom grada Gilena?

Sada se postavlja pitanje o suštini Drenmatove „Poseće stare dame“. Kada gledalac pride „Poseće stare dame“ pomisli u prvi mah da je to intimna drama iz porodičnog života jer je u osnovne komada položen sentimentalni, melodramski motiv. Gledalac, takode, opaža tradicionalističku dramsku tehniku: radnja drame razvija se logično i povezano iz scene u scenu, bez prekida i digresija, a gledalac je neprestano potstaknut na identifikovanje sa herojima komada. Dve glavne ličnosti drame su ka-

rakteri jasnih realističkih obrisa, ustvari dve pomalo patetične figure. U stilskom pogledu drama nije jedinstvena: u nju su uključeni elementi mnogih stilova u širokom rasponu od realizma i farse, preko satire i groteske, do ekspresionizma i fantazije. Taj eklektičarski postupak nije naročito zabavan i za „Poseću stare dame“ ne može se reći da je elegantna pozorišna igra. Uskoro otkrivamo da su svi ovi stilovi podređeni mračnoj, oporjoj, strogoj poetskoj koncepciji i postepeno razumevamo da ih je pisac upotrebio da bi izrazio hladnu racionalnu objektivnost sa kojom prilazi životu, objektivnost koja otelovljuje njegovo duboko sažaljenje za ljude. Uvidamo da se „Poseća stare dame“ ne nameće patosom bizarnih događaja već genialnošću sa kojom Drenmat formulše jedan elementarno tragičan konflikt našeg vremena. Kao i u antičkim dramama čovek se nalazi u tragičnom sprepu sa sudbinom. Drenmat ne mistifikuje taj odnos: naprotiv, čini ga jasnim i definitivnim: u osnovne evropske civilizacije položen je lažan odnos jer je novac postao vrhovno merilo vrednosti. Novac je stekao mitsku svetost i nametnuo se kao samostalna snaga. Sile koje pokreću dramsku akciju u „Poseći stare dame“ nisu tajanstvene: to nije ni iracionalno shvaćena sudbina a ni Ilova tragična krivica. To je na-prosto moć novca, njegov miris, po-

gubnost njegovog uticaja. Ali šta prouzrokuje tragediju? Mi smo naučili da mislimo o tragediji u okviru određene sheme: doživljavamo je kao potvrdu čovekovog suštinskog ponosa i veličine u trenutku suočavanja sa nesrećom. U tragediji uvek tražimo onaj trijumfalni trenutak kad se herojski duh, na vrhuncu agonije, uzdiže iznad kobi; čekamo čas kad ćemo se, prema Aristotelu, ispuniti nekom mirnom egzaltacijom. „Poseća stare dame“ ne pruža takve trenutke ali nas ispunjava analognom uzvišenošću jer se u nama začinje osećanje gađenja i duboke uznemirenosti kad Gilenu bude povraćeno ekonomsko blagostanje kupljeno zlo-

Skica o Dilen Tomasu

Jedna od najlepših stvari u Londonu je to što tamo ima kvartova u koje možete da odete znajući da ćete sresti više zanimljivih ljudi nego igde drugde u svetu. London ima tačno određena mesta gde može da se smesti ono što je nenormalno, i Soho je jedno od takvih omiljenih mesta. Tamo sam se jednog dana uputio da se u jednoj krčmi nađem sa Dilen Tomasom. To je bilo daleko najzgodnije mesto za susret sa Dilenom, jer, ma gde da ste se dogovorili da se nađete sa njim, mogli ste biti sigurni da će on biti u toj krčmi.

Uvek ću ga se sećati onakvog kakvog sam ga te noći video, kako stoji raširenih nogu, sa čašom u jednoj i cigaretom u drugoj ruci, žaleći se da mu neko drugi pije njegovo pivo. Prelazio je i na druga pića, ali je scena uvek bila ista, a njegov beli džemper još uvek skoro beo.

Bio je veliki aranžer scena. Možda je zbog toga Dilen bio potencijalno veliki dramatičar. Samo, i u životu i u pisanju, on je morao da bude jedini na sceni — ostali, izabrani više ili manje slučajno, morali su da budu izvan pozornice i da dozvole sebi da se čuju samo kad bi im on uputio po neku reč, onu koja se u dramskim tekstovima obeležava sa „u stranu“. Čak i u svojim deskriptivnim pesmama, u kojima bi se on zanosio u razmišljanja o samom sebi, on bi uredio pozornicu za svoj izlazak. U svojoj „Poemi u oktobru“ on je rekao:

rećice se osećanje krivice i ubistvo će biti mlitavi zločin bez strasti. U verziji koju smo gledali u Jugoslovenskom dramskom pozorištu grad (kao celina, u masovnim scenama koje su presudno važne) bio je samo neka vrsta mehaničkog antagoniste koji pokreće dramsku akciju: nedostajala mu je duša, uznemirena i neodlučena pred konačnim činom i zato je u gledalištu izostalo ono suštinsko uznemirenje koje treba da potstakne Drenmatova drama.

Neophodno je istaći i dva značajna kvaliteta Stupičine režije. Prek svega, lakoću i virtuoznost u rukovanju složenom pozorišnom mašinerijom pomoću koje je ostvarena impresivna pozadina zbivanja. Ali krunu Stupičine režije predstavljalo je nekoliko izvanrednih scena koje će se dugo pamtili (u prvom redu obe scene u šumi). U samu dušu gledalaca uvukla se poezija scene oproštaja pred Ilovu smrt: na tom očajnom mestu ponovo sede Klara i Alfred; od njihovog susreta na početku komada protekao je čitav život. On se mlitavo raspituje o zajedničkom detetu a ona ravnodušno odgovara; u daljini odjekuju, kao prividenja koja dočarava zla kob, noćni glasovi šume i otsutna pesma. Na crnom fonu neba gore dve boje: ljubičasta — strašna boja osvete, i blede zelena koja treperf na Ilovom licu i čini da njegove oči lutaju u svetlosti drugih svetova. Takav funkcionalan sklad boja, osvetljenja, dekora, muzike i ritma glumčeve akcije viđen je na beogradskoj sceni samo u režiji Pitera Bruka.

Najzad, u artistskom smislu smetala je naturalistička grubost u završnoj sceni — gruba narednikova ruka na Ilovom ramenu i reč „svinjo“, u činu koji je trebalo da se odigra u zvezdanim bezdanima pogleda.

Vladimir STAMENKOVIĆ

LIRIKA U PREVODU

Dilen Tomas

Kada je Dilen Tomas umro, decembra meseca 1953., pesnik Stiven Spender napisao je pesmu u kojoj se nalazio ovaj stih — „dečak čije su se reči pretvarale u zvezde“. Možda je to najbolje što je rečeno o ovom, ako ne jednom od najvećih, a ono svakako jednom od najčistijih pesnika engleskog jezika. On je bio pesnik vizionar, kao što je bio i Vilijem Blejk, koji je svet video i doživljavao kao jedno nerazlučivo

jedinstvo. Bogatstvo, i pesnička čistota njegovih slika, ostace neprevaziđeni u engleskoj poeziji. U želji da obeležimo petogodišnjicu njegove smrti, donosimo prevod njegove poslednje, nedovršene pesme.

PRIMEĐBA: Stihove u zagradi rekonstruisao je, po beleškama Dilena Tomasa, pesnik Vernon Vatkins.

Elegija

Suviše gord da umre, slomljen i slep, umro je Na najmračniji način, ne okrećući glavu, Hladan, mio čovek, hrabar u svom šturom ponosu

Tog najtamnijeg dana. O neka bi zauvek Ležao lako, najzad, na poslednjem okrštenom Bregu, pod travom, u ljubavi, i tamo da izraste

Mlad, u dugo rodoslovlje, i nikad da leži izgubljen. I' miran u sve bezbrojne dane svoje smrti, iako je Iznad svega čeznuo za grudima svoje majke

Koje behu mir i prah, i u nežnom tlu Najmračnija pravda smrti, slepa i neblagoslovljena. Neka ne nađe mira, već nek bude usvojen i nađen,

Molio sam se u zgurenoj sobi, kraj slepe mu postelje, U onemeloj kući, minut pre Podneva, i noći, i svetla. Reke mrtvih

Bile su u venama njegove jadne ruke koju sam držao, I vidih Kroz njegove nevideće oči, sve do korenova mora. (Star, ojađen čovek, tri četvrti slep,

Nisam toliko ponosan da plačem kako On i on Neće nikada napustiti moj duh. Sve njegove kosti plakahu, siromašan u svemu, sem bolu,

Nevin, užasavao se da je umro Mrzeći svog Boga, ali ono što je bio jasno je: Star, mio čovek, hrabar u svom gorućem ponosu.

Grede kuće behu njegove, njegove knjige koje je imao. Čak i kao dete nikada nije plakao, Pa ni sada, sem svojoj tajnoj rani.

Vidih kako mu poslednja svetlost izmiče iz oka, Ovdje, u svetlu neba koje gospodari Jedan star, slep čovek, samnom je, dok idem

Po livadama oka njegovog sina Na koga je svet zla pao kao sneg. Umirući, plakao je, plašeći se najzad

Poslednjeg zvuka sfera, sveta koji odlazi bez daha: Suviše gord da bi plakao, suviše trošan da zaustavi suze, I uhvaćen između dve noći, slepila i smrti.

O najdublja rano od svih, što on mora da umre U taj najmračniji dan. O mogao je da sakrije Suze iz svojih očiju, suviše gord da bi plakao.

Sve dok ne umrem, on me neće napustiti.)

(preveo Jovan Hristić)

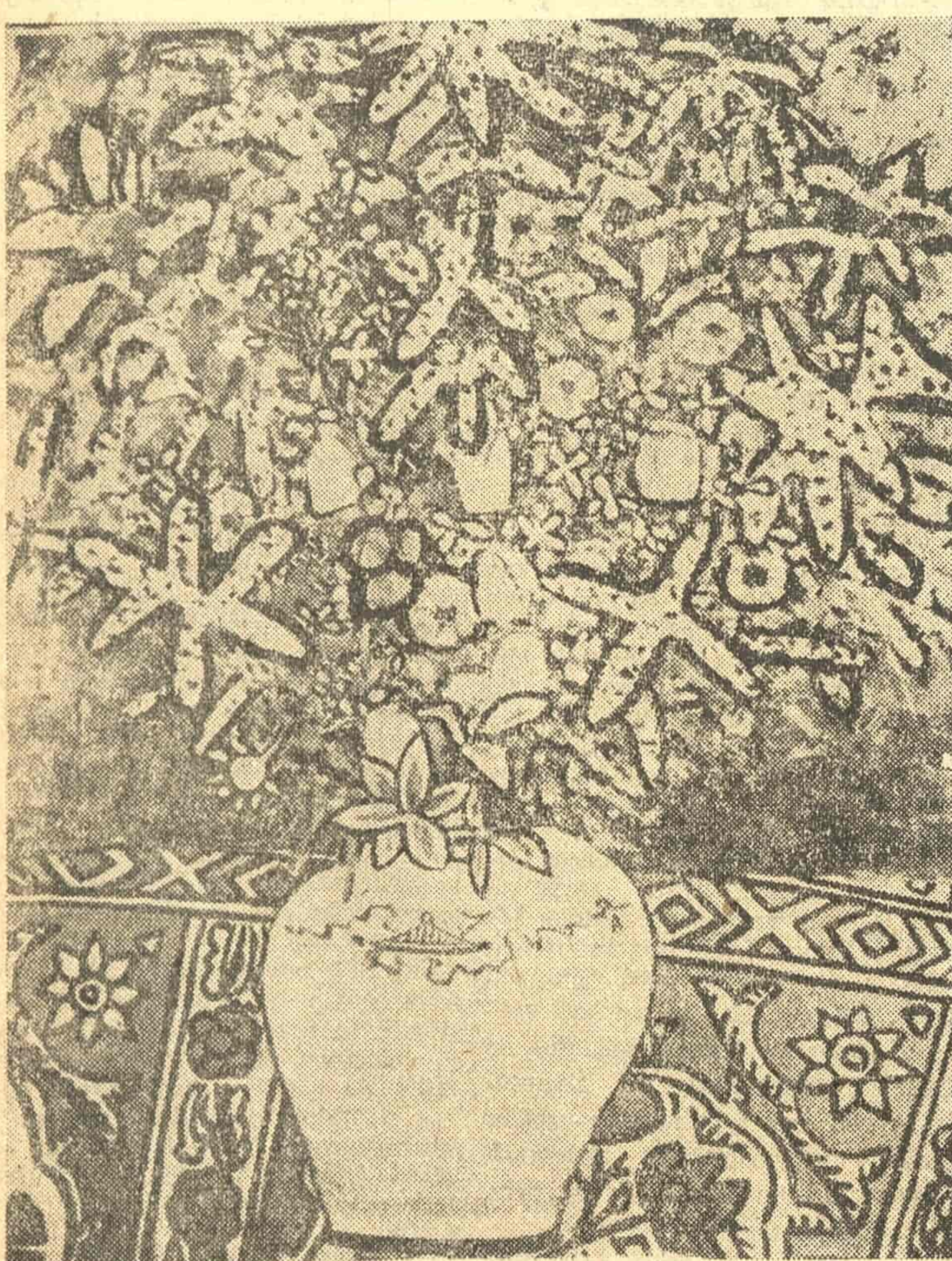
U BEOGRADSKOM DRAMSKOM POZORIŠTU

Vedra čar novine

Klod Santeli: „Porodica arlekina“

U „Porodici arlekina“, koja ne podleže uobičajenim klasifikacijama, Santeli izvodi u svetlost rampe davno zaboravljene ličnosti komedije del arte: da bi pričao o zгодama i nezgodama neke velike glumačke družine iz XVI stoleća; slično kao i u komediji del arte (ili u današnjem mjuzik holu) centralna tema je samo scenski okvir razne glumačke, pevačke i igračke numere. Dok je pisao dramsko delo inspirisano sadržajem i istorijom komedije del arte Santeli se suočio sa znatnim teškoćama: tekstovi komedije del arte, oskudne instrukcije o mestu zbivanja, o redosledu izlaska na scenu i najvažnijim dramskim događajima, nisu mu mnogo pomogli da rekonstruiše zaboravljenju umetnost prošlosti. Ova iščekla umetnost, koja je suvereno vladala dva stoleća pa potom nenadno nestala, zavisila je u prvom redu od sposobnosti improvizovanja tadašnjih majstora scene. Kad je pristupio stvaranju Santeli je morao ponovo da približi gledaocu ličnosti komedije del arte kao i da povrati čar zaboravljenim sredstvima scenskog izražavanja. Pri tom nije mogao da računa na onu strasnu, danas gotovo nepejmljivu, vezu između publike i uvek istih protagonista, koja je udahnjavala dušu nainvim scenskim majstorijama tako dragim glumcima tog vremena. Santeli nije uspeo da „Porodicom arlekina“ premosti ponor produbljivan vekovima između publike i komedije del arte ali je njegov komad ipak doživeo uspeh: upitam li se zašto je komad trijumfovao, zaključićemo da je tome najviše doprinela zasićenost publike pozorištem kojim dominiraju dijalog i glomazna (realistička ili alegoriska) dramaturgija. Santeli je naslutio (ili racionalno otkrio) duboku, tradicijom ukorenjenu, potrebu gledaoca da uživa gledajući kako se glumac igra, istovremeno, razumeo je da slično zadovoljstvo oseća i glumac dok se spontano zabavlja pred željnim okom publike. Po svojoj najdubljoj suštini Santeljev komad predstavlja ponovnu teatralizaciju pozorišne pretstave ali ne u smislu rdave tradicije XIX i XX veka, koji su zloupotrebili pozorišnu mašineriju, već u smislu ostvarivanja čiste scenske poezije donesene glumčevim gestom i pokretom.

Komad je režirala Soja Jovanović a pažljivi gledalac odmah je uočio neke razlike: ovog puta gluma se često nije zasnivala na naturalističkim i realističkim detaljima, već na znatno ležernijem pokretu, sa intenzivnim unutrašnjim sadržajem. No predstav Nastavak na 9 strani

CEURAFUKO KOJIMA: MIMOZE

„To se triesta moja godina ka nebu“

što je trebalo da vam stavi do znanja da će biti reči o njemu samom, i nastavio:

„Probudila za mene čujno iz zaliva i susedne šume

Od školjkama šarane i čapljom
Opšluživane obale —
Jutarnji signal.“*

i tako, scena je postavljena. Sa čapljama koje čekaju da ude Dilen, pevajući i igrajući.

Ne želim da ovim budem nepravedan prema Dileni, iako je on često znao da bude tako svirep prema ljudima da je bilo teško poverovati kako njegova svirepost nije namerna.

Postalo je uobičajeno da se Dilenova ljubav prema pivu tumači njegovom željom da pobegne od neke hipotetičke krivice, ili nepodnošljivog tereta siromaštva, ali to nije tačno. On bi uživao da sluša kako sada ljudi pokušavaju da ga opravdavaju, isti oni ljudi koji bi pre četiri ili pet godina skrenuli sa svoga puta samo da se ne nađu njemu na putu, on bi se smejavao i rekao bi im da nastave. On je strahovito verovao da je jednom pesniku potrebna reklama. Uz pomoć jednog dobrog agenta za reklamu, rekao mi je, iz pozicije se može izvući isto ono što je Pikaso izvukao iz slika.

Nije slušao savete. Ni od svojih prijatelja pesnika, koje je kao klasu mrzeo, pa ni od svoje žene Kejtlin, koja nije znala šta on to pokušava da radi, i koja je videla samo rezultate, u većini slučajeva neuspehe, njegovih nesuvislih planova kako da zaradi novac. Da je živeo još dvadeset godina postao bi bez svake sumnje idealan muž i otac. Ali ovako, on je bio kao i svi umetnici koji se žene ili iz sentimentalnosti, ili iz potrebe za nečim sigurnim u životu. On je voleo to što je bio

* Prevod Isidore Sekulić.

oženjen, ali nije znao kako da pomiri svoje dužnosti prema porodici sa onim što je verovao da su njegove dužnosti kao pesnika. Skoro je nemoguće da čovek postigne širinu i dubinu doživljaja koja je potrebna da bi se telom i dušom bilo pesnik, a da se u isto vreme vodi i miran i uredan život.

Na svoju turneju po Americi polazi, rekao mi je tada, iz dva razloga. Prvi je bio da zaradi novaca, u nadi da će, ako uspe da ga zaraduje istom onom brzinom kojom je uspevao da ga troši, moći da pošalje nešto svojoj ženi. Drugi razlog bio je mnogo ozbiljniji — bar što se tiče literature. On je priznao da mu je potrebno, ako ikada želi da piše ne samo za čitaoca u svetu koji govori engleski, da zna više o svetu izvan Ujedinjenog kraljevstva. Njegova je nesreća bila što je za to izabrao Ameriku. On nije bio dobar useljenik, i nije mogao da podnese nijedan način života koji se razlikovao od njegovog opštenog.

Dilen je bio ličnost iz drame dovoljna da ispuni celu dramu. Čak je i njegova smrt bila lepo režirana, onako kako bi on to voleo. Svet medicine koji obleće oko njega čineći sve kako bi mu se produžio život (kada je sve što je on želeo bilo da umre i napusti borbu za golu egzistenciju), žene koje su mislile da je njemu bilo stalo do njih i koje su čekale da ih se on seti na svojoj smrtnoj postelji, i ljudi koji se uvek kreću oko kruga umetnika, koji su pravili beleške za buduće biografije.

Iako bi on uživao u svemu tome, on ne bi voleo nikakav epitaf. „Posle prve smrti nema nijedne druge“ pisao je kada je video jedno dete ubijeno u vazdušnom napadu, a on je umro mnogo puta pre no što je zvanično bio proglašen mrtvim. Možda bi najbolji njegov epitaf bile reči jednog novinar — „Kada je Dilen bio trezan, on je bio skoro alkoholičar, kada je bio pijan, bio je skoro genije“. Mislim da bi on voleo taj epitaf.

Rođ MAK GREGOR-HESTI

Nastavak sa 8 strane

je ipak karakterisala ozbiljna neujednačenost: u njoj su se mnogo više osećali profliven znoj i poštena namera nego istinska inspiracija ili dečija opčinjenost improvizovanom igrom. U prvom delu Santelijeve hronike režija je nastojala da verno rekonstruiše glavne ličnosti komedije del arte i ličnostima su data neka lokalna obeležja i karakteristike. Takav postupak izgleda mnogima isuviše grub i pravolinijski no činjenica je, međutim, da je time postignuto da gledalac oseti trenutnu povezanost sa vaskršlim junacima. Takve lokalne karakteristike izazivale su povremeno bure smeha ali je bilo i čitavih pasaza koji su nas ostavili hladnim, ravnodušnim i nezainteresovanim.

U drugoj polovini komada, kad su ličnosti komedije del arte dovoljno utvrđene, režija je pribegla savremenijem i stilski čistijem postupku: postepeno je prevladao glumčev artizam i neka vrsta apstraktnog humora bogatog unutra-

šnjim smislom. U nekoliko scena, koje su predstavljale krunu predstave, iz humora je poetski emanirala tužna apsurdnost čovekove situacije (najviše u sceni multiplikiranja arlekinove ličnosti). Ovim delom predstave nije dominirao dijalog već tretman zasnovan na shvatanju da je scena konkretan fizički prostor koji treba ispuniti istovrsnom akcijom: plastičnim pokretom glumčeva tela, likovnom vrednošću scenske slike i preciznom studijom kostima.

U osnovu ove predstave ugrađen je zajednički napor Ratislava Jovića, Ljubiše Bačića, Vlastimira Stojkovića, Mihaila Viktorovića, Dušana Jakšića, Milorada Volića, Renate Ulmanskog i Olge Stanislavjević. Vedra čar dekora Mionira Deničića i naivna draž kostima Danke Pavlović dodali su predstavi jednu bitnu dimenziju.

U svakom slučaju, pokušaj Beogradskog dramskog pozorišta treba dočekati predusretljivo i sa razumevanjem.

Vladimir STAMENKOVIĆ

Jovanović u punom razmahu svoje umetničke predanosti, svoga toplog i ljudskog zanosa, svoje neuništive scenske vere. I nije to nikakva slučajnost, što on svoj sadašnji jubilej obeležava nizom predstava, nekolicinom svojih značajnih glumačkih kreacija, koje su samo jedan kvalitativni delić onog ogromnog kvantiteta od preko 200 tako raznorodnih reča iz dosadašnjeg bogatog i širokog repertoara.

U ovim jubilarnim danima on će u toku nekoliko večeri biti Otelu, Jevrem Prokiću, Grinvaldu, Lenbahu, Nesrečkoviću, Heraklo i opet Otelu. A još tu nedavno on je bio i Edip, Eldžin, Sirano, Glembaj, Brut, Falstaf, Klauđija, Stanoje Glavaš, Draško, Sreta. I biće to ponovo; i još mnoge druge ličnosti. Jer, njegove su mogućnosti tako raznorodne, kao i potrebe njegovog snažnog scenskog temperamenta, kao dugi, u stalnom usponu, put njegovog umetničkog razvoja, o kome on danas govori sam ovako:

— Naš današnji teatar, bile su dalje reči Ljubiše Jovanovića, prešao je, po mom mišljenju, mnoge križe svojih dečjih bolesti. Nemojmo se zavaravati — naša pozorišna tradicija nije duga, ona je kratka. I zato smatram da sadašnje mlade i srednje glumačke generacije — u koje jasno, ubrajam i sebe — moraju voditi računa da u našem poslu, tojest zanatu, ima mnogo stvari koje još moramo da povežemo. Mi smo

TRI DECENIJE NA SCENI

Povodom proslave Ljubiše Jovanovića

„Njegov rad u Odseku bio je predan, pun zanosa, vere“, pisao je pre trideset godina upravnik Šabačke Učiteljske škole, Žika Popović, o glumačkom radu svog učenika Ljubiše Jovanovića u dačkoj pozorišnoj družini „Dobrica Milutinović“, kao preporuku mladom diletantu prilikom stupanja u profesionalno pozorište.

Uz Žiku Popovića, druga ličnost koja je presudno uticala na određivanje Ljubiše Jovanovića za poziv glumca i za njegovo formiranje odnosa prema pozorišnoj umetnosti, bila je njegova mati.

— To je bila hrabra, trezvena i pametna žena, govori u ovim jubilarnim danima, kada se neminovno evociraju uspomene od najranijeg detinjstva, Ljubiša Jovanović. Prateći moj rad u diletantskoj družini, moje prve scenske uspehe u dačkim predstavama u kojima je gostovao Dobrica Milutinović, savetovala me je: „Nemam ništa protiv da se posvetiš pozorištu, ali prvo završi ovu školu u koju sam te ja poslala; jer, glumac, umetnik budućnosti, treba i da je školovan čovek“. Poslušao sam njene reči i prvo završio učiteljsku školu, a onda krenuo u svet da ostvarim one stihijne nagone za pruravanjem u druge likove, za uživljavanjem u tuđe sudbine i živote, koje sam potsvetno nosio u sebi od najranijeg detinjstva, ispoljavao ih u svojim naivnim „izigravanjima“ sa „vertepima“, u „be-navljenjima“ sa palanačkim „dodolama“, kada sam mali, krivonogi dečak, Ljubo „patak“, bio maza i miljenik svojih komšiluka.

Bez materijalnih sredstava, ali sa zanosom i verom, krenuo je u svet, u Evropu, obišao je za godinu dana nemačka i češka pozorišta, gledao i učio, da bi po povratku u zemlju, u sezoni 1929/30 godine, stupio u Zagrebačko narodno kazalište i u njemu ostao sve do pred sam rat, 1940 godine. I za tih deset zagrebačkih sezona on je — kako sam kaže — postao glumac, stekao ime, slavu, reputaciju, umetnički se definitivno formirao.

Dolazeći u sezoni 1940/41 u Beograd, on je sobom doneo i svoja politička opredeljenja, koja su se u prvih šest meseci delovanja u ovom gradu odrazila pored rada u Narodnom pozorištu, u njegovoj aktivnosti i na humorističkoj sceni

Ljubiša Jovanović u ulozi Nesrečkovića iz „Sume“ N. A. Ostrovskog

„Kišobranci“, koju je on osnovao i njome upravljao, a sa koje su se čule reči otvorenog protesta i otpora fašizmu. Iz Beograda, pre nego što ga je okupator mogao u njemu zateći, put ga je prirodno odveo u one krajeve zemlje, odakle se brzo mogao naći u redovima narodno-oslobodilačkih boraca i biti jedan od oslobodilačkih boraca u oslobodilačkom Kazalištu narodnog oslobođenja. Kao što ga je, dolazeći sa istim Kazalištem u oslobođeni Beograd, ponovo u Narodno pozorište, put prirodno odveo istovremeno i u poslaničke klupe, u druge razne društvene i javne funkcije.

Danas, Ljubiša Jovanović je pre svega umetnik, glumac koji kroz svoju umetnost društveno sveobuhvatno deluje. U posleratnom periodu Narodnog pozorišta, on je stub od Narodnog pozorišta, on je glas umetnika i čoveka, od Dubrovnika i Cetinja, do srbijanskih gradova, on je došao, bio savetnik, pomagač i učesnik.

Danas, na kraju jednog perioda koji je zaokružena celina, i na početku drugog koji može samo da četkuje i produbljuje zrelost i učvršćuje je i produbljuje složene gromadnost jedne velike i složene glumačke kreativnosti, stoji Ljubiša

savremen teatar, mi smo dopadljivi teatar sa mnogo talentovanih glumaca u svim generacijama, i mi ne treba da se bojimo za budućnost pozorišne umetnosti. Naš je teatar temperamentan, krvav, jer nam je takva i nacija. I preko tih elemenata skoro iskonskih, mi često stvaramo čudnovato dopadljive predstave i dostignuća. Ali kada bi trebalo da se složimo u onome šta je glavni elemenat pozorišne umetnosti, ja mislim da je on — reči. I to, kako je ona izgovorena; da li jednostavno, a sugestivno, ili opterećena svim onim elementima koji su pratili razvoj naše pozorišne umetnosti kroz decenije. A ja sam baš prošao kroz mnoge od tih faza, i moja reč kao glumca, bila je — kada sada o tome razmišljam — u mojoj karijeri itekako opterećena mnogo čim nepotrebnim. Sve je to vreme, ono otapalo; i mislim, da u tome, što ćemo reč osloboditi od svih tih opterećenja, leži draž i svrha našeg savremenog teatra. Pri tome smatram, da nije neophodno tržiti sa mnom savremene pisce kako bismo dali i dobili savremeni teatar, nego valja i dobili savremeni teatar, nego koji je neophodno usvojiti savremeno kazano reč kojom ćemo i klasičar, kažući drugom koji može samo da četkuje i produbljuje zrelost i učvršćuje je i produbljuje složene gromadnost jedne velike i složene glumačke kreativnosti, stoji Ljubiša

O'ga BOŽIČKOVIC

IZLOG KNJIGA

ZIVKO JELIČIĆ:

„Kap stida“

Pesnik Zivko Jeličić napustio je dinamičan život Zagreba i povukao se u svoju kuću pod Marjanom, u Splitu, gde se polako preobraćao u romansijera. Ovaj preobražaj doveo je do toga da sada stojimo pred novom vrstom njegovog stvaranja, a istovremeno i pred jednom vrlo uspelom prozom naše književnosti. Opisujući male ljude Dalmacije, on nam daje snažnu sliku života obasjanu vatrom žarko spisatelja. Ne napuštajući ni za trenutak društvenu kritiku, on zadire u večne ritmove života, u tajne življenja i smrti, trajanja i prolaznosti.

Stvari i ljudi kod njega pojednako i uporedo žive: „Gubio se dim, a sa njim i moja draga raskopana tajna“, ili: „Bjelina stolnjaka i papir dobivala je sjenast obrub predvečerja“. Težeći za što punijim izrazom života, kod njega stvari postaju životinje, i životinje ljudi i obrnuto: „Skupio se i uvukao ribljom kretanjem među kuće“. Da bi naslikao glad svega što živi, kad govori o Šjor Giocomu kako jede kokoši, i o njegovom jeziku kako je „izvao od mesa“ („Nije se moje kraljaše ni okrenulo, a već ga je jezik svuka do gola“), on odmah govori i o gladi za krvlju uopšte i pominje ubistvo kraljice Jelsavete: „Govorilo se, da je taj šćilet Lukena bija tako tanak, da je kraljica šetala po rivi i išla na brod, a nije ni znala da je probodena usrdi srede srca: tek kad je pala mrtva, otkrili su rupicu i kaplju krvi pod sisom“. Ali kod njega i ta krv je tu da bi još jednim plamenom obasjala dramu života: „I preda nj je izišao bos, musav starac povlačeći veliku ribetinu za rep: gubica joj se vukla po kamenu ostavljajući krvav trag.“

A da bi svoju poetsku sliku o jedinstvu života upotpunio, pisac nam pokazuje i odvojenost sveta, njegovu razlomljenost do neposlušnosti čak prstiju čovekovih prema samom čoveku: „...prsti, lomeći se u korenju, te zašljeni, pipkajući po podu tražeći papuču. Bilo je očito, da su oni nekoliko puta javljali Šjor Giocomu, da papuča nema... a opet prsti sami, bez odobrenja, nisu se usuđivali pre stati sa traženjem...“

Ovaj budni romansijer načinio je svoje slike na sličan način kao i jedan od njegovih, koji iako budan, imao je rastvorene oči i pogledom pratio tanke pukotine po starom stropu... Tamo u uglu širila se, velika mrlja, valjda od vlage, koja je s krova nadirala, i oštri rub oko mrlje vukao ga je na svoje beskraje pješane obale...“

Ova naš knjiga vuče na svoje obale, koje su beskraje i neuhvatljive, ali čarobne.

Ljubiša Jocić

DŽEROM SALINGER:

„Lovac u žitu“

Roman Džeroma Salingera je psihološka drama šesnaestogodišnjeg Amerikanca, sigurno i adekvatno transponovan tamni pejzaž unutrašnjih zbivanja i meditacija, reagonija i težnji jednog dečaka u najkritičnijim godinama formiranja karaktera. Duboka psihološka studija koja obuhvata sva teperanja uzne-mirenog mladog Amerikanca i nevidljivu logiku njegovog reagovanja na okolinu, daju romanu „Lovac u žitu“ posebnu vrednost: to nije samo umetnički tekst koji se čita sa uživanjem, to je i jedan dokument, jedna indirektna osuda društva, oštra osuda američke stvarnosti. Zato je i razumljivo ogorčenje reagovanje klerikalne i konzervativne štampe, zato je i razumljivo reagovanje čitalaca na ovaj roman koji dostiže fantastični tiraz best-selera. Ustajući u odbranu pisca zajedno sa naprednim ljudima Amerike, eminentni kritičari svrstali su ovaj roman u red najboljih ostvarenja američke literature posle Drugog svetskog rata. Džerom Salinger se nije upuštao u otkrivanje same suštine problema, u duboku društveno-ekonomsku analizu momenata koji su odigrali odlučujuću ulogu u stvaranju američke omladine, on je pre svega prodirao u zagonetku jedne ličnosti, u plastično oblikovanje njenog unutrašnjeg profila.

Uzmirom mladi Amerikanac, Holden, priča pomalo cinički, u šatrovačkom žargonu, svoju malu avanturu, jezikom koji je na momente naturalistički grub, sirov i pomalo siromašan, jezikom koji pomaže da se dobije potpuna slika jedne ličnosti i mračna pozadina „ludnice kroz koju je prošao“. Nervozan, užurban, dekoncentrisan, sav u naporu pronalazenja pravog značenja svojih nejasnih nemira, on biva izbačen sa nekoliko koleđa i mesto da ode kući za vreme božićnih raspusta, on se u njujorckom podzemlju upušta u jednu avanturu sav prošet traženjem za nečim još nejasnim. Uzima sobu u hotelu i prolazi kroz svet noćnih barova, sumnjivih lokala punih homoseksualaca i gangstera, dolazi u

dotir sa prostitutkama preživljavajući tešku duševnu krizu, i duboko usamljen u mračnom, užurbanom svetu muškaraca i žena koji izgaraju u ekstazi melanholične muzike crnačkog bluzi ili u ludačkom ritmu mamba.

Holden se duboko ne slaže sa tamnom društvenom pozadinom koja ga okružuje. Salinger je u više mahova potencirao taj osećaj mladića i dopušta mu da kroz dugačke, uznemirujuće monologe iskaže svoje gorko mišljenje o okolini, o religiji, o kulturi, o školi i o ljubavi. Adekvatnost tih monologa su posebna vrednost ove knjige. Oni su naročito uzbuđili Ameriku. Dok su jedni optuživali pisca za antiameričku delatnost drugi su shvatili to kao alarm i preporučivali knjigu svakom roditelju.

Zvezdan Jović

HERMAN BROH:

„Mesečari“ i

„Vergilijeva smrt“

Herman Broh, savremeni nemački književnik — umro 1951 — čije delo upravo doživljava svoju afirmaciju u svetu, pripada plejadi onih romansijera koji su izvršili revoluciju u razvoju modernog romana. Sve do svoje smrti takoreći nepoznat, on odjednom izlazi u red najznačajnijih nemačkih pisaca prve polovine našega veka. Privrženik i poštovalac Džozsovog dela, Broh je prihvatio njegov prosede psihološke realnosti i smelih renjenja u potsvest, a s druge strane, prihvatajući prustovsko tretiranje vremena, Broh je ipak svoje delo oplemeno realizmom koje ostaje jezgro njegovog romansijerskog postupka. Zahvaljujući tome, Brohovim romanima nije potreban komentar (kao Džozsu), mada oni zahtevaju često maksimalni intelektualni napor. Jer Broh se sve više udaljava od klasičnog postupka. Dok su prva dva (kod nas prevedena) dela (trilogije „Mesečari“ i „Vergilijeva smrt“) u prečim delu već se gubi stroga realističnost i menja klasični prosede, da bi se u romanu „Vergilijeva smrt“, pisanim desetak godina kasnije, to razaranje forme i stare naturalističke tehnike dovelo do vrhunca. „Da li se ukupna tvorevina, nastala na ovaj način, sme nazvati romanom, kaže Broh, prilično je beznačajno terminološko domišljanje.“ Roman je potrebna izvesna višestojnost, tvrdi on, jer jedino se na taj način može predstaviti čovek u njegovoj celokupnosti. — Tako trilogija „Mesečari“, poput Manovih „Budenbrokova“, no na široj društvenoj i vremenskoj pozadini, prati razaranje građanskog društva i buržoaskog spolja, od lažnoromantične idile neznanja preko anarhične panike naslućivanja do realnog saznanja sopstvene depasiranosti i propasti. Ima u toj atmosferi neke morijakovske pustolosti, gde ispod glazure patrijarhalnih tradicija i hrišćanske moralnosti zjapi užasna pustinja usamljenosti i sveopšte otuđenosti. Ljudi hodaju poput mesečara vođeni nekom slepom silom, s rukama ispruženim u prazno, da bi ih iz tog somnambulnog lutanja po raspotoj žici trgnuo iznenadni susret s nekim. Tada će se neminovno oba bića srušiti u ambis, u zagrljaju ljubavne ekstaze ili u grču borbe za preživljavanje i opstanak. — Roman „Vergilijeva smrt“ je Brohovo najznačajnije delo. On predstavlja, kako kaže jedan nemački kritičar, apsolutno jedinstvo u svetskoj književnosti. To je pokušaj smelete sinteze večnih problema života i smrti, ljubavi i stvaralaštva, ropstva i slobode. Skoro ceo roman sastoji se iz unutarnjeg monologa, meditacija o ljudskoj egzistenciji i ekstatičnih lirskih izliva (ponekad čak i u stihovima). Postednji časovi pesnika Eneide, njegova agonija i umiranje — radnja je dakle svēdena na vremenski i prostorni minimum — daju piscu mogućnost da na preko 400 strana postavlja pitanja i smelete antiteze, no, naravno, i da ostavi ta pitanja bez odgovora. „Vergilijeva smrt“ je primer visokointelektualnog „inteligencijeromana“, a u isto vreme čudesna sinteza lirskog i epskog, filozofskog i esejičkog. Na taj način Broh je uspeo da suočavanjem čoveka sa smrću stvori simboliku koja nije samo metafizička relacija život-smrt, nego i da označi agoniju cele zapadne civilizacije. Jer i sam taj roman koji se bavi jednim umiranjem nije ništa drugo do agonija, grč; često pak i nemoć. Njegova hermetičnost je isto toliko simbol otuđenosti koliko i stvaralački postupak. A ta otuđenost ga na neki način sjedinjuje sa svetom romana „Mesečari“, čineći zajedno s njim jedno od najsušastvenijih, najoriginalnijih dela našeg doba, kako se o „Vergilijevoj smrti“ izrazio Tomas Man.

Daniilo Kiš

DŽAINENDRA KUMAR:

„Ostavka“

„Ostavka“ je topla povest o indijskoj ženi, Mini, o jednom plemenitom liku koji je i tragičan i neukaljan, o ženi koju su društvene indijske konvencije i obziri bacili na dno. Najlepše stranice reljefno govore o Mini, i pune su neke meke lirike i specijalnog indiskog štimunga u kome su česta osećanja: bolećivost ili neka osobita istočnjačka sentimentalnost. Knjiga se čita bez prekiada, sa nekom znatiželjom koja čitaoca sve više goni da čita brže, da dođe do kraja. Kumarov stil je jednostavan. Rečenica je topla, meka, puna poezije.

Džainendra Kumar jedan je od najistaknutijih savremenih indiskih pisaca. Rođen je 1905 godine. Život mu nije bio srećan. U mladosti je često zatvaran. U zatvoru je mnogo čitao, a najviše Tolstoja i Dostojevskog. Kasnije, to će se osetiti u njegovom književnom delu, koje je, pored navedenih ruskih pisaca, pretrpelo i uticaje Kirkegarda i Grejma Grina.

„Ostavka“ (Tjaga — patra) sada se prvi put pojavljuje na našem jeziku. U Indiji je objavljena prvi put 1937 godine. Doživela je nekoliko izdanja. Prevedena je i na strane jezike. „Ostavka“ su indiski kritičari uvrstili u najistaknutija književna ostvarenja na hindi jeziku, između dva rata.

Treba napomenuti da je Kumar u Indiji popularan i cenjen pisac, i da njime u indiskoj literaturi započinje nov period: »period modernih koncepcija u umetničko književnom tretmanu savremenog indiskog čoveka.« Rade Vojvodić

STEFAN CVAJG:

„Marija Antoaneta“

Stvar je, uglavnom, u ovom: ako biografiji „Marija Antoaneta“ pridemo sa težnjom da u njoj otkrijemo neki dublji, životinji, umetnički sadržaj, sadržaj više dostojan literarnog tretmana, tada smo, izvesno, u zabludi. Jer, biografija „Marija Antoaneta“ sve je drugo nego delo u domenu umetnički vidovitog uvida u vreme Marije Antoanete. Ustvari, ova knjiga je romansirana biografija koju je napisao vrednom eruditivan pisac, pisac koji ume da od beznačajnog detalja vešto napravi zanimljivu zgradu, koji od površinskih situacija i sludunjavih štimunga stvara okosnicu dela. Naravno, imamo u vidu da romansirani biografije nisu ni istoriski romani, ni studije. No to ne dokazuje da treba da budu tekstovi koji su, ustvari, pogodni da se čitaju pre nego što se uspravimo ili posle ručka, a pre popodnevno odmore, eto, prosto, radi zabave; ako je Cvajg želeo da literarno evocira dramatične dane koji prethode gljotimiranju Marije Antoanete, on je na toj želji i ostao, dajući čitaocu, uglavnom, dvorsku spletku i komercijalno-zabavno šarenilo, varirajući u bezbroj varijacija oblike dvorskih intriga i taštine, stvarajući od svake diplomatske ili državne aktivnosti ništa drugo do podatak o htenjima careva i carica, dvorskih kokota i poslanika, sudija i revolucionara! Iz tog aspekta, ali uzimajući u obzir da se brojno puta ponavljao, — Cvajg je prividno pronicljivo poznavalac ljudi čije karaktere i naravi crta svojom gipkom, doteranom rečenicom. Ako čitalac od knjige uopšte traži da mu bude samo razbibriga, baš kao i neki šareni tehnikolor visticzni filma i la „Rat i mir“ ili „Velika korida“, — onda će u biografiji „Marija Antoaneta“ naći onu knjigu koja mu se svojom površnošću sama preporučuje uz dodatak vrlo šarenih korica.

Branko PEIC

DAN

Rumen ko trešnja kad zri, oblak nad gradom bdi. I ako iznenada padne topla kiša, ulica će začasak da se utiša.

A posle će opet Nada u šetnju da krene. I da u sumrak sigurno potraži mene.

Miloš ĐORĐEVIĆ

Konkurs za priču i ratnu reportažu

Redakcija »Narodne armije« raspisala je konkurs za priču iz posleratnog života Armije i za priču i reportažu iz Narodnooslobodilačkog rata.

Prema uslovima konkursa, za priču iz posleratnog života Armije predviđene su ove nagrade: prva 80.000 din dve druge po 50.000 din i dve treće po 20.000 d.

Za priču iz rata: prva 60.000 din dve druge po 40.000 din i dve treće po 20.000 d.

Za reportažu: prva 30.000 din, druga 20.000 din i dve treće po 15.000 din.

Radove treba slati pod šifrom do 31 januara 1959 godine, na a-

resu: Redakcija »Narodne armije«, Beograd, Moše Pijade 29/V.

Prispjele priče će čitati i oceniti žiri, koji sačinjavaju: književnici Veljko Gligorić, Mihailo Lalić i Predrag Palavestra, Aleksa Ivanović, urednik »Narodne armije«, i Derviš Sušić, urednik »Fronta«.

Za reportaže je izabran žiri u sastavu: Gorko Banović, književnik, Branko Popović, reporter Radio-Beograda, Slobodan Brajović i Vasilije Cerović, urednici »Narodne armije«, i Danilo Ružić, urednik »Fronta«.

Rezultate konkursa objaviće »Narodna armija« u broju od 16 februara 1959 godine.

★ ★ ★

Novo delo pisca »Don Kamila«

Djovani Gverki

Pisac čuvenog satiričnog dela na savremenu Italiju »Don Kamila«, Djovani Gverki posle duže pauze objavio je svoj »Tajni dnevnik«. U njemu on oživljava svoje lične doživljaje iz nemačkog koncentracijskog logora za vreme Drugog svetskog rata. Većiti huntu, ovaj seljak iz Severne Italije odležao je godinu zatvora zbog uvrede italijanskog predsednika vlade. Boravak u italijanskom zatvoru posle rata dao mu je ideju da štampa svoj logoraški dnevnik i da napravi uporednja između svojih dva tamnovanja. Iz zatvora ga je spasao uspeh njegovog romana po kome je snimljen i film sa Fernandelom u glavnoj ulozi. Gverki je protiv svakog zatvora, ma kakvog tipa i bilo kakve humane uprave u njima. Zatvori predstavljaju goru degradaciju ljudske ličnosti nego telesne kazne srednjovekovnih inkvizitora, kaže Gverki. »Oslobodite čoveka od straha za svoju slobodu i egzistenciju a ne zidajte nove, moderne i »humane« zatvore, završava svoj dnevnik pisac.

★ ★

Lorens Olivije sprema »Otelak«

Poznat engleski glumac i jedan od najboljih tumača Šekspira na filmu, Lorens Olivije, počeo je ovih dana prve probe sa svojom ekipom koja će u Londonu snimati filmsku verziju »Otelak«. Naslovnu ulogu u filmu imaće naravno sam Lorens Olivije, koji je već pustio poveću braću kakvu je prema Šekspiru nosio lju-

Lorens Olivije

domorni Mavar. Uloga Dezdemone još nije dodeljena i nije sigurno da će nju dobiti Vivijen Li. U filmu ulogu Jaga treba da igra poznati engleski glumac Džon Mils. Najveći deo filma će se snimati u studiju Iling filma u Londonu, dok će snimanje eksterijera biti obavljeno na Kipru.

Romani Stivena Spendera

Poznat engleski pesnik Stiven Spender u poslednje vreme sa uspehom neguje prozu. Ovih dana su objavljena dva kraća romana. Romani nose naslove »Zauzeti pisanjem« i »Luda i princeza« i različite su sadržine. Ono što je zajedničko

PRIČA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

Slavko JANEVSKI

Ljubomora

Svoje ime pisao je sitno i bez kićenja. Ivan. Kada je imao sedam godina zazvonio je telefon. Umio se, očeslajao gustu mladu kosu i bez daha iskapio šolju s mlekom. Zatim je podigao slušalicu, stežući tankim prstima naoštrenu olovku. Dugačke noge podrtavale su mu kao mladom ždrepcu dok je pažljivo slušao. U svetloj sobi oko njega plovili su nepoznati svetovi — beli bogovi Aljaske, neprozirne džungle Afrike, zlatne vode Azije. Strpljivo je držao čarobnu slušalicu na uvu. Slušao je, slušao. Kada bi ga pitali odgovarao je zvonko. Oko njega okretale su se sporo i u krug matematičke formule, latinske mudre izreke, šareni globusi, hemijski mirisi. Nije znao da se Jana rodila tri godine iza njegovog polaska u školu. Slušao je i postajao čovek. Bio je mlado i snažno stablo u svojoj uverenosti; na sedam bregova leži sedam čuda, sedam potpornih stubova ljudske mudrosti: Aristotel, Polo, Galilej, Njutn, Darvin, Koh, Ajnštajn. U osamnaestoj godini spustio je slušalicu i digao se iz klupe s matorskom svedodžbom u džepu.

Osamnaestog leta kako je započeo život, Ivan je funkcionisao kao precizan mehanizam časovnika, sve u određeno vreme: fudbal, stihovi klasika, francuska gramatika, odmor. Bio je i ambicija i umerenost.

Zatim, kao bruceš, pronašao je i osmi breg za jednog Frojda. »Ivane, večeras gostuje jedan poljski čelista«, govorili su mu. »Hoće li s nama?«

Držao ih je na rastojanju od sebe. »Predvideo sam nešto drugo. Možda drugom prilikom.«

Zatvarao se i učio s neakvom nejasnom mukom u utrobi. Zatim se seti: sutra uveče ću lutati. Pronašao je plavokosu, zdravu istoričarku, pocrnelu od sunca i s krvlju crvenom kao rastopljeni koral pod kožom. Sedeli su pod senkom zidina jevrejskog groblja i osluškivali daleki dah sanjivih vozova. Trava oko njih suškala je kao da puca sama od sebe. »Prošle nedelje, tamo gore, pronašla sam detelinu s četiri lista«, reče mu ona i, zabacujući glavu, zagledala se u nebo. On je nije shvatio i nije isfolirao da bi je privukao. »Interesantno«, reče iz uštvosti. Zatim je upita: »Da li boluješ od krajnika?« Sada ga i ona nije shvatila.

Uzeo ju je jednostavno, bez reči, bez povišene temperature, bez stihova. Ubrzano ju je ispratio i vratio se kući, a zatim, nagnut prema ogledalu, dugo je i pravilno trljao četkom jedre zube.

Sastajao se s njom jednom nedeljno. Navijeni budilnik u njemu bio je siguran i nepogrešiv. »Ja sam ti potreba?« upita ga ona jednom, stežući kolenima njegovu ruku. Priznao joj je, misleći da ona to hoće da čuje. »Potreba. Kao vazduh ili voda«. Shvatila ga je i izvila se, ostavljajući ga samog na travu. Lice joj je gorelo, glas joj je bio nekako tuđ. »Ti ne veruješ da čoveka može nešto da ponizi«. On uze svoj kaput i diže se. »Može«, reče joj. »Zabluda«.

Sledećeg petka njome došla. Posle ju je video s nekim harmonikašem, malim i dugonosim, nalik na Grka, i seti se nekadašnje mulke u utrobi.

Posle tri nedelje pomogao je nekoj veseloj raspuštenici da proceni vrednost gomile starih knjiga. Sudbina je okačila njegov kaput o njen čiviluk. Bio je mlad trkački konj, ali je išao ponosito i proračunato. Ne zbog jogunstva. Mozak i mišići, građeni za duge staze, savršeno su mu funkcionisali. »Zbog čega si se razvela?« upita je jednom prilikom. Ona je ležala pored njega i vrhom nokta zakucala po prednjim zubima. »Bio je mekušac«, mlako je odgovarala. »Kasno se vraćao sa konferencija i legao bi pored mene kao zdrobiljeno pile!« Svidalo mu se da sa dva prsta trlja njeno malo, ružičasto uvu. »Varala si ga s drugima...« Ona ga začuđeno pogleda. »Ne. Zbog toga sam ga i ostavila.«

Jednom ga neki kolega upita, namigujući drugima: »Ivane, kakav ukus ima mleko kobile?«

»Koje kobile?« pribrano zapita. »Jedne«, čuo je. »Jedne sa nekadašnjih bračnih jaslara.« Steže zube. Oči su mu bile kao nožem otvorene. Samo mu se glas nije menjao:

»Drugi put ne lupetaj svašta. Ne volim da se tučem.« A kada je jednom, u prijateljskom rvanju, slomio ruku nekome brucešu, niko mu više nije pomenuo raspuštenicu.

Godinu dana posle toga ona se udala za visokog, suvonjavog Rusa, s veselim očima i retkom kosom. Oštra kolena toga čoveka kao da su joj nanosila bol u jesenjim, skoro nemim noćima; koža joj je postajala siva, nozdrve su joj se širile; tražile su vazduha, slobodu. Ivan joj jednom reče: »Ne, i zbojom«. Ona je verovala da odbija da se sastaje s njom iz bolesne uverenosti. Svejedno, ako joj je muž opet mek, naći će veče nekog harmonikaša, mislio je on.

Zatim je iz virova njegove mulke iznikla muskulozna gimnastkinja s nejasnim mislima. »Ti si, jagnje, neka zbrka«, ravnoskinja s nejasnim mislima. »Poezija Šekspirova je stanio za uvijanje dušno ju je poučavao. »Poezija Šekspirova je stanio za uvijanje crne psihologije. Hamlet je istkan od fikcija i bolesne premorenosti današnjeg čoveka«. Ona je verovala u podzemni život. Patrijarhalna i s mračnim ivicama svesti, nije ga izazivala na smeh. »Podi jednom sa mnom i pogledaj anatomiju čoveka. Druge čije češ misliti?«. Ona je uzdisala. »Misliti li, Ivane, da neko zna više od tebe?« Slušao je i mrštio se. »Zašto da ne mislim drugačije?« Osećao je da je za nju bog i nije se radovao. Bistrou oka, s platenicama na leđima i vrela, dolazila mu je jednom nedeljno i donosila mu po jednu novu svoju fotografiju. Sve više je postajala žena. Vrelina je nije topila; širila ju je i činila bezbrižnom. Kada je obolela od zakasnelih boginja, Ivan joj poštom posla sve što je potsećalo na

nju — i pisma i slike. Njen bog je bio surov. Noću je mučio u snu: kovrdžav, crn, privlačan.

... Poslednja je bila Jana, a on je već bio lekar. U drugom mesecu njihovog poznanstva rekoše mu:

»Juče smo te čekali s Janom. Ispratio ju je drugi!«

»Ko je taj drugi?« mirno je upitao, osluškujući ravnomernost svoga mehanizma.

»Ne poznajemo ga«, rekoše mu. »Liči na pajaca i ima apaške oči!«

Toga dana našao je s cvećem u rukama i izdajničkim plamenom u očima. Uzdržano i ponosito je pitao o svemu, a ona sleže ramenima i s lakim rumenilom na licu objasni, ne otkrivajući skoro ništa:

»Jednom me je spasio nekog napasnika. Inače — pop!«

»Starac?« upita je bez zburadosti.

»Ne... jeste!« I nasmeja se. »Pretstavljala se smešno. Otac Simeon!«

»On nije pop«, mirno je pogleda. »On je jevtin pajac s psihologijom davnijeg razbojnika!«

»Poznajesh ga?«

»Ne... Upoznaću ga!«

Iznad njih umorno su se vukli tromi oblaci. Sunce im je postavljalo vrela, bodljikave prepreke, ali njih je raspinjala bolest zgusnute vlage; vukli su se i parali svoje šavove na svakom zraku, a zemlja, luda od žedi, pritajeno je očekivala njihovu milost.

»On nije slab«, iz Jane žega izvuce nepoznat prkos. »Ne, on nije slab!«

Prvi put Ivan oseti u sebi neku nepoznatu i čudnu vrelinu, od čega je nekoliko zubaca u njegovom mehanizmu zakrckalo. »Ti znaš — nije slab, zar ne?«

»Ne veruješ mi?« odmeri ga ona, misleći sve više na Oca Simeona.

»Verujem ti!«. A čudo sa osmog brega šapnu mu — ne veruj, doktore. »Kako se zvao taj od koga te spasio sveti otac?«

»Mislim — Miron. Sada su prijatelji. Zašto?«

»Tako. Poznajem ga. Bokser je. Ranije sam i ja trenirao!«

Nije više mogao da se isključivo oslanja na svoja čuda sa onih osam bregova i na svoje pretpostavki i nije ih varao. I one ga nisu varale, pa nije znao šta je to bol — vreo, igličast kao skupčani jež i poznavao je samo svoju suvu i tupu muku kao i svaku ljudsku glad. Nije mogao da pretpostavi: bela Janina koža ježi se i prska pod tuđim prstima, raširenim i pokretnim kao kraci malog polipa, prstima — u vrhovima svojim osluškivačima tajanstvenog šuma svakog zgloba i svakog mišića.

... Pre šest godina njegov profesor je zatekao svoju ženu s nekim vatrogascem — mladim, plavokosim bikom s operetskim osmehom, zatekao ju je golu kao istina i osedeo je za nekoliko noći. Zatim, posle očajničke odlučnosti poluludog čoveka, ispirali su mu otrovani stomak i borili se u bolnici da ga spasa, a studenti su se čudili: ako je već kurva što je ne ostavi. Čudio se i on, Ivan. Čudio se i verovala da život briše ljude sa svoga spiska zbog njihove melanholije. I zbog plitkosti zamišljenih osveta. Sećao se, studenti su prepričavali... Sutra ti je slava, govorila mu je žena, iskreno mržeći vatrogasca s belim trepavicama. Hoće li pozvati nekoga od svojih kolega. Profesor se žuto kreveljio. Postajao je ružan, siv i suv, s mnogim borama oko slepoočnica. Da li da priprelim sveću? opet ga je pitala a on se opet filozofski kreveljio. Sveća može da izazove požar, žuto se cerekao. Ona je grizla usne, Sveća postajala je i sama žuta. Znala je da se noću vuče s propalim ženama, gladan, izgužvan i osiromašao. Neočekivano bi je budio iz sna, vruć i suvog grla. Znao je istinu i opet je zahtevao da je čuje. Ona je umirala od naslućenog crvenila u njegovim očima. Uzimao ju je kao da je krađe od nekog, vrelije nego ranije, glasno i kreveljije se, ostavljajući modre ujedne na njenoj koži. Reći da niko nije s tobom spavao, i — reći koliko je vatrogasaca gasilu tvoju vatru i — reći, reći, reći... Jednoga dana su i nju doneli na ispiranje.

U to vreme prva Ivanova ljubav gutala je plačne laži harmonike, a on je čutao i slušao studente: ako je profesor ženskaroš i sadista što ga ona ne ostavi. Bio je tajni svedok jednog nesvakidašnjeg braka, bio je hladan i jasan u svojim shvatanjima: vrstu održava matematičko plodenje, melodrama je za teret. I pitao se: ljubomora, šta je to? Nalazio je da su Šekspirovi junaci bolećivi i zli kao jarci.

Ljubomora, šta je to? Ledena kora logike topila se u njemu. Sećao se. Mnoge su devojke nastojale da mu se približe. Najzad, ako ne Jana, druga će održavati savršenstvo njegovog mehanizma, ali načet nečim nepoznatim rešavao se: ipak, proveriću, tražiću i naći ću...

Toga se dana rodio njegov životinjski instinkt. Predosećanja su oživljavala oblike i šumove, žed, nepoznata dotad, punila mu je oči solju. Prvi put: u svaku poru njegove zdrave kože zabijala je po jedna oštra usijanost, prvi put niz čelo mu je curila krvava nejasnost.

Osam čuda sa njegovih osam bregova dremala su, bila sanjiva i bez saveta. Temperatura života topila je jedan hladan, do tada neprobni oklop, a on je, bojeći se da ne bude razgoličen do dna, postavljao klopke.

»Jasno«, reče: »Onaj profesor o kome sam ti pričao, sačekuje sada ljude u zasedi i moli ih da piju s njim!«

»Ti ne pijesh?«

Da li je moguće, mislio je. Da li je moguće. Upita je: »Taj, Miron, plavokos je, zar ne?«

»Svejedno. On ništa ne zna«, trže se ona.

»Znam. Ipak ću ga potražiti!«

U daljini je gremela nepoznata pretnja. Oblaci poklopiše građ, bili su sive korice jedne knjige s mnogim isprepletenim tajnama.

(Odlomak iz romana »Mesečar«)

preveo s makedonskog Bratislav DORGOVSKI

u njima, to je tretiranje problema pred kojim se nalaze intelektualci u savremenom svetu. Oni su zgađeni na nehumanim postupcima, ali ugušuju u sebi otpor i mire se sa stanjem »jer mora da se živi«. Prema Spenderu to učestvovanje intelektualaca u zajedničkoj krivici, stvara u njihovom unutaršnjem životu razdor koji unesrećuje život. Kritika nije povoljno ocenila ova dela Stivena Spendera.

Pablo Kazals na koncertu u OUN

Čuveni osamdesetogodišnji španski čelista Pablo Kazals koji, u znak protesta protiv Frankovog režima, ne nastupa u svetskim muzičkim centrima više od dvadeset godina, prekinuo je ovu tradiciju svojim nedavnim nastupom na koncertu u okviru proslave dana Ujedinjenih nacija u Njujorku.

Pred prepunom dvoranom zgrade OUN, Pablo Kazals je u pratnji poljskog pianiste Mječislava Horšovskog izveo Bahovu sonatu za čelo. Uzdržane diplomate aplaudirale su nekoliko minuta Kazalsu koji im je zatim izveo jednu narodnu pesmu iz Katalonije.

DVE PESME

DA MI JE SJAJ

Ah, da mi je sjaj
Što iz peska izdvaja
Iskru zlata,
Za koju se hvata mrlja,
Ali se i spere.

JUČE SE MLADIĆ DAVIO

Juče se mladić davio
Privučen zracima života
Uzalud rukama hvatao vazduh...
Proleće okičeno bojama
Plakalo je za njim.

Noćas je mesec sejavao limunovu boju,
Senke se kretale;
Zvezde snevale dan,
Jutros mu svetlost predale.
A gde je mladić potonuo
Sunce se ogledalo.

Mitica STANOJEVIĆ

Kečma u Guči

Svejedno ko si i šta si
Ogrejaće ti srce zaboravom
Raskomotiće ti lomno telo
Iz njenih zidova klokoču mlaka vina
U ogledalima bele violine plaču
Na stolovima čokoti ruku mašu
Po budžacima šarene harmonike tku
Na križu plavog šanka
Sanjaju prozbebi šoferi
Julске drumove i zlatne sirene
Zamišljeni seljaci tople kiše
Prigavi momci daleke vašare
Svi umiru pospano na kazaljicama jutra
Danima već ne izlaze
(I kad bi hteli ne mogu)
Jer vrata ne vide.

B. RISIMOVIC-RISIM

Odjek

Kucaju sve ruke
koje su ikada zakucle
na moja vrata.
Iz nekih teče krv,
a iz nekih znoj.
Šta bi te ruke da nisam
ostala bez ruku?
Šta bi te ruke da mogu
otvoriti vrata?

Marija TARJEVIĆ

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor:
Bora Cosić, dr. Mihailo Marković, Peda Milosavljević, Tanasije Mladenović, M. Panić-Surep, Vladimir Petrić, Đuza Radović, Vladimir Stamenković

Urednici:
CEDOMIR MINDEROVIĆ
PREDRAG PALAVESTRA
Direktor:
TANASIJE MLADENOVIĆ
List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tek račun: 101-707-3-208

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.

Tehničko-umetnička oprema:
DRAGOMIR DIMITRIJEVIĆ
Odgovorni urednik:
CEDOMIR MINDEROVIĆ
Stampa »GLAS«, Beograd, Vrljkovićeve 8